

**MYKOLO RIOMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA**

ŠARŪNAS IVANAUSKAS
Transporto teisės specializacija

KONSENSUALIZMAS SUTARČIŲ TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. dr. Dainis Švirinas

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	3
1. KONSENSUALIZMO PRINCIPO SAMPRATA	5
2. KONSENSUALIZMO PRINCIPO TAIKYMAS ATSKIROSE TEISĖS SISTEMOSE	10
2.1. Konsensualizmo principas bendrosios teisės sistemos šalyse.....	10
2.2. Konsensualizmo principas kontinentinės teisės valstybėse.....	12
3. KONSENSUALIZMO PRINCIPAS ATSKIRUOSE SUTARČIŲ TEISĖS INSTITUTUOSE	17
3.1. Konsensualizmo principas ir sutarčių negaliojimas.....	17
3.1.1. Sandoriai, kuomet sudarant sutartį dėl vidinės valios formavimo kaltas pats asmuo.....	18
3.1.2. Sandoriai, kuomet vidinės valios nebuvimas ar jos trūkumai iššaukti išoriniu konrahento poveikiu į asmenį sudarant sutartį.....	25
3.2. Konsensualizmo principas ir sutarčių aiškinimas.....	30
IŠVADOS	41
LITERATŪRA	43
SANTRAUKA	46
SUMMARY	47

ĮVADAS

Visos teisinės sistemos formaliai pripažįsta konsensualizmo principą, reiškiantį, kad sutartis yra jos šalių susitarimas sukurti tarpusavio teises ir pareigas. Kitaip tariant, kad sutartis būtų laikoma sudaryta, reikia abiejų sutarties šalių valios sutapimo. Konsensualizmo principas yra vienas iš pagrindinių sutarčių teisės principų, be kurio neįmanoma privačia iniciatyva grindžiama rinkos ekonomika, nes jis sutartiniuose santykiuose teikia pirmumą šalių susitarimui dėl sutarties sudarymo, kuris yra tikroji sutarties esmė. Jokie kiti veiksniai sutarties egzistavimo ir galiojimo neturėtų veikti.

Tačiau nors formaliai visos valstybės pripažįsta konsensualizmo principą, kai kuriuose iš jų aiškinant sutartis, pripažįstant jas negaliojančiomis vyrauja konsensualizmui priešingas – formalizmo principas. Konsensualizmo principo taikymą sudarant, aiškinant ar pripažįstant sutartis negaliojančiomis, konsensualizmo ir formalizmo principų santykį plačiau panagrinėsime šiame darbe.

Darbo tikslas – atskleisti konsensualizmo principo ypatumus sutarčių teisėje.

Darbo tikslas sąlygojo šių ***darbo uždavinių*** sprendimą:

- patekti konsensualizmo principo sampratą;
- aptarti konsensualizmo principo taikymo bendrosios teisės ir kontinentinės teisės valstybėse ypatumus;
- panagrinėti konsensualizmo principo taikymo raidą Lietuvos Respublikoje;
- išnagrinėti konsensualizmo principo ypatumus sutartis pripažįstant negaliojančiomis;
- atskleisti konsensualizmo principo reikšmę aiškinant sutartis;
- palyginti konsensualizmo ir formalizmo principus.

Temos naujumas ir aktualumas. Konsensualizmo principo taikymo sutarčių teisėje ypatumai Lietuvos autorių praktiškai nėra plačiau nagrinėti, todėl ši tema yra visiškai nauja ir aktuali. Temos aktualumą parodo ir tai, kad darbe gausiai naudojama naujausia teismų praktika. Be to darbe plačiai išnagrinėta ir užsienio valstybių, tokių kaip JAV, Anglija, Vokietija, Prancūzija, Japonija, Rusija, Olandija, Švedija, Šveicarija ir kitų sutarčių teisės ypatumai, nagrinėjant klausimus, susijusius su konsensualizmo principo taikymu.

Metodika. Rašant darbą buvo naudoti šie mokslinio tyrimo metodai: sisteminės analizės, lyginamasis, istorinis, abstrakcijos, lingvistinis, loginis, apibendrinimo ir kiti.

Darbe naudojamas lyginamasis metodas nulėmė tai, kad darbe lyginamos LR CK normos su užsienio šalių (Vokietijos, Anglijos, Prancūzijos, Japonijos, Rusijos, Olandijos, Švedijos, Šveicarijos ir kt.) civiliniais įstatymais, reglamentuojančiais sutarčių teisę.

Istorinis metodas buvo naudojamas siekiant atskleisti konsensualizmo principo formavimosi aspektus skirtingose istorinio vystymosi pakopose.

Abstrakcijos metodo pagalba darbe atskleista konsensualizmo principo samprata, išskirti pagrindiniai požymiai, išsiaiškinta jų esmė.

Lingvistinis metodas buvo taikomas aiškinant kai kurių LR CK ir mokslinėje literatūroje vartojamų sąvokų tikrąją prasmę.

Loginis ir apibendrinimo metodai pasitelkti apibendrinti analizuotai teorinei ir praktinei tyrimo medžiagai bei išvadoms formuluoti.

Pagrindinis tyrimo metu taikytas empirinis tyrimo metodas – dokumentų analizė. Šis metodas buvo naudojamas tiriant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktus.

Darbo hipotezė. Konsensualizmo principas Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje taikomas plačiau nei formalizmo ir yra dominuojantis tokiuose sutarčių teisės institutuose kaip sutarčių aiškinimas ir negaliojimas.

Darbo šaltiniai. Pagrindinius darbo šaltinius sudaro Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktai, teismų praktika bei mokslinė literatūra.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, kurie skirstomi į smulkesnes sudedamąsias dalis – poskyrius, išvados, literatūros sąrašas ir santrauka anglų kalba.

Pirmasis skyrius skirtas pateikti konsensualizmo principo sampratą.

Antrajame skyriuje aptariami konsensualizmo principo taikymo bendrosios teisės ir kontinentinės teisės valstybėse ypatumai.

Trečiasis skyrius skirtas panagrinėti konsensualizmo principo ypatumus atskiruose sutarčių teisės institutuose. Šiame skyriuje nagrinėjama konsensualizmo principo reikšmė sutartis pripažįstant negaliojančiomis, o taip pat aptariami šio principo taikymo ypatumai aiškinant sutartis Lietuvos ir užsienio valstybių teisminėse institucijose. Šiame skyriuje aptariama Vokietijos, Anglijos, Prancūzijos, Japonijos, Rusijos, Olandijos, Švedijos, Šveicarijos ir kitų valstybių praktika aiškinant sutartis.

Darbo pabaigoje pateikiamos konkrečios išvados ir pasiūlymai.

1. KONSENSUALIZMO PRINCIPO SAMPRATA

Sutarties esmė - šalių susitarimas. Todėl sutartiniams santykiams atsirasti turi pakakti šalių susitarimo, t. y. jų valios išraiškos fakto. Jokie kiti veiksniai sutarties egzistavimo ir galiojimo neturėtų veikti.

Ši teiginį patvirtina 1980 m. Vienos konvencijos 11 straipsnis: „Nereikalaujama, kad pirkimo-pardavimo sutartis būtų sudaryta arba patvirtinta rašytine forma, arba atitiktų bet kokią kitą formos reikalavimą. Ši sutartis gali būti įrodinėjama bet kokiomis priemonėmis, tarp jų - liudytojų parodymais.“ Analogiška norma įtvirtinta UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 1.2 straipsnyje¹.

Taigi konsensualizmas (lot. *consensus ad idem* - sutikimas dėl to paties dalyko, bendra nuomone) reiškia, kad sutarčių teisėje pagrindinė reikšmė teikiama šalių valiai. Dėl šios priežasties tik veiksnios šalys savo veiksmais gali sukurti tarpusavio teises ir pareigas.

Konsensualizmo principo atsiradimą galima sieti su romėnų teise. Kadangi formalumai, taikomi stipuliacijai, trukdė prekybai, ilgainiui šios sutarties atsisakyta. Ja pakeitė konsensualinės ir realinės sutartys. Konsensualinei sutarčiai formalūs reikalavimai netaikyti, tačiau, ne visus susitarimus laikant konsensualinėmis sutartimis, jos naudojimo sfera buvo ribota. Konsensualinė, pavyzdžiui, pirkimo-pardavimo, sutartis šalims tapdavo privaloma nuo susitarimo momento. Tuo tarpu realinė sutartis tapdavo privaloma nuo daikto perdavimo momento. Realinėmis sutartimis buvo laikoma paskola, užstatas, pasauga².

Būtiniais sutarties elementais romėnų teisė laikė sutarties dalyką, veiksmių šalių susitarimą ir sutarties pagrindą, arba motyvą. Sutarties dalyku buvo laikoma tai, dėl ko šalys susitarė. Dalykas galėjo būti daiktai, veiksmai, paslaugos. Sutartis buvo pripažįstama galiojančia tik jei sutarties dalykas buvo įmanomas, neprieštaravo moralei ir tenkino kreditoriaus, o ne trečiojo asmens interesus.

Būtina sutarties galiojimo sąlyga laikytas šalių susitarimas - šalių valios sutapimas. Tik išimtiniais atvejais prievolę sukurdavo vienašalis pažadas, vadinamas *pollicitatio*. Pavyzdžiui, privalomu laikytas asmens pažadas ką nors neatlygintinai padaryti miesto labui.

---

¹ Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius, 2004. P. 113.

² Žr. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Kaunas, 1996. P. 267.

Jeigu šalies sutikimas nereiškė tikrosios jų valios, sutartis buvo pripažįstama negaliojančia. Šalių valios trūkumai buvo klaida, grasinimas ir apgaulė. Be to, reikalauta, kad šalių sutikimas sudaryti sutartį būtų rimtas. Sutikimas, duotas juokais, sutartimi nepripažintas.

Šiuo metu pasaulio teisinėse sistemose nėra bendro, visuotinai priimto ir pripažinto sutarties esmės nustatymo³. Egzistuoja daug įvairių doktrinų ir srovių, skirtingai aiškinančių sutarties esmę. Viena tokių konsensualizmo teorija. Šios teorijos šalininkai teigia, kad sutarties esmė yra šalių susitarimas: konsensusas, arba sutikimas sukurti abipuses teises ir pareigas. Visos šalių teisės ir pareigos atsiranda susitarimo pagrindu. Šalis sutikusi sudaryti sutartį, kartu įsipareigoja jos laikytis ir ją vykdyti.

Valios doktrina aiškina, kad sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų valios sutapatinimas. Jeigu šalis yra verčiama sudaryti sutartį ar klysta dėl sutarties sąlygų, pažeidžiamas sutarties konsensualizmo principas. Daugumos valstybių sutarčių teisė nustato negaliojant sutartį, sudarytą grasinimu, apgaulė ar suklydus. Kitaip tariant, sutarties konsensualizmo principas reiškia, kad asmuo sutartį sudaro kada nori ir su kuo nori. Sutartys turi atitikti asmens valią ir susitarimą dėl sutarties sudarymo, tad negalima versti asmens sudaryti sutartį prieš jo valią. Konsensualizmo principas leidžia šalims pasirinkti tokios rūšies sutartį, kuri labiausiai atitinka jų interesus.

Kalbant apie patį konsensualizmo principą pažymėtina, kad jis yra formalizmo priešingybė. Formalizmas reiškia, kad prioritetas teikiamas ne šalių valiai, o tos valios išorinei išraiškos formai. Taigi šalys savo susitarimą turi išreikšti tam tikra objektyvia forma - sudaryti sutartį raštu, pasirašyti bendrą dokumentą, jį patvirtinti antspaudu ir t. t. Gali būti nustatyti dar kvalifikuotesni formalūs reikalavimai - surašyti viešą dokumentą, pavyzdžiui, patvirtinti sutartį notarine tvarka, registruoti ją tam tikrose valstybės institucijose ir pan. Formalių reikalavimų nesilaikymas dažnai daro sutartį negaliojančia arba atima iš šalių teisę remtis liudytojų parodymais įrodinėjant sutarties sudarymo faktą⁴.

Vertinant istoriškai, sutarčių teisei būdingas formalizmas. Pripažintos tik rašytinės sutartys. Be to, taikyti ir kitokie formalūs reikalavimai - sutartį reikėjo antspauduoti, ją papildomai turėjo pasirašyti liudytojai, sutartį sudarantys asmenys privalėjo prisiekti ir pan. Ilgainiui, plečiantis prekybai, formalumai ėmė trukdyti normaliems prekių mainams, todėl jų atsisakyta.

---

³ Sally Wheeler, Jo Shaw. Contract Law. Cases, Materials and Commentary. Oxford, Clarendon Press, 1994. P. 318.

⁴ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius, 1996. P. 45.

Visuotinai pripažįstama, kad šiuolaikinei sutarčių teisei būdingas ne formalizmas, o konsensualizmas. Tačiau kai kurių formalizmo elementų išliko iki šių dienų, vienos valstybės jie ryškesni, kitose - minimalūs. Ryškūs formalizmo elementai ilgą laiką buvo Lietuvos sutarčių teisėje, tai paaiškinama aukštu tarybinės sutarčių teisės formalizmo lygiu⁵. Naujame Civiliniame kodekse buvo pasukta kita kryptimi – numatyta formalius reikalavimus sumažinti iki minimumo.

Formalus reikalavimas pateisintini vienu atveju, t. y. kai jie būtini sąžiningai šaliai ir viešajam interesui apsaugoti. Visais kitais atvejais formalizmas vertintinas kaip nepagrįstas valstybės kišimasis į privačius šalių santykius ir jų valios reikšmės menkinimas⁶.

Konsensualizmas svarbus ne tik sutarties formos, bei ir kitais aspektais. Pavyzdžiui, aiškinant sutartį, konsensualizmo principas reikalauja atskleisti tikruosius šalių ketinimus, o ne vien analizuoti kalbinę rašytinės sutarties teksto reikšmę.

Taigi, esminis sutarties požymis ir svarbiausias jos galiojimo elementas yra šalių susitarimas. Konsensualizmo principas reikalauja, kad suderinta šalių valios išraiška būtų laikoma pakankamu pagrindu sutartiniais santykiams atsirasti. Todėl, atrodytų, valios išraiškos forma negali turėti lemiamos reikšmės sutarčiai galioti.

Istoriškai sutarčių teisei buvo būdingas ypač didelis formalizmas. Daugelis senovės teisės sistemų nepripažino žodiniu susitarimų, o reikalavo sutartis sudaryti raštu, kartais - net ir labai specifine forma, pavyzdžiui, prisiekiant, liudijant keliems liudytojams, antspauduojant dokumentą specialiu antspaudu ir t.t.⁷

Šiuolaikinėje sutarčių teisėje formalizmo liko kur kas mažiau. Daugumos valstybių teisė sutarties formos nelaiko būtinu jos galiojimo elementu. Kai kuriose valstybėse sudaryti sutartį specialia forma reikalaujama tik įstatymo nustatytais atvejais. Šio reikalavimo nesilaikymas vienos valstybės lemia sutarties negaliojimą, kitose, nors ir neveikia sutarties galiojimo, tačiau sukelia kitokių neigiamų padarinių: šalis tokios sutarties sudarymo fakto negali įrodinėti liudytojų parodymais. Tad kai kurių formalizmo elementų yra išlikę ir šiuolaikinėje sutarčių teisėje.

Kodėl kartais sutarčiai galioti nepakanka vien šalių susitarimo ir reikalaujama tam tikros jo išraiškos formos? Šitaip yra dėl kelių priežasčių.

---

⁵ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius, 1996. P. 46.

⁶ Majūtė V. Sandorių teisinė registracija. Juristas, 2005, Nr. 6. P. 33 – 38.

⁷ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius, 1996. P. 292.

Pirma, nustatant privalomus formos reikalavimus, siekiama apsaugoti pačių sutarties šalių interesus. Ne visuomet sutartiniai santykiai klostosi sklandžiai. Kilus ginčui, nesąžininga šalis gali pareikšti, kad sutartis nebuvo sudaryta. Jeigu susitarimas buvo žodinis ir liudytojais nedalyvavo, sąžininga šalis negalėtų įrodyti sutarties egzistavimo fakto.

Antra, sutartiniams santykiams trunkant ilgai, šalys gali „pamiršti“ kai kurias sutarties sąlygas, dėl kurių susitarė prieš daugelį metų. Tokiu atveju kiltų sutarties turinio įrodymo ir sutarties aiškinimo problema, kurios, nesant specialios sutarties formos, nebūtų įmanoma išspręsti.

Trečia, privaloma sutarties forma nustatoma ir trečiųjų asmenų interesais. Tretiesiems asmenims labai svarbu žinoti, kad šalis sutarties pagrindu yra įgijusi tam tikras teises ar pareigas. Pavyzdžiui, asmuo, prieš pirkdamas nekilnojamąjį turtą, siekia įsitikinti ar pardavėjas tikrai yra to turto savininkas. Dėl šios priežasties beveik visų valstybių teisė nustato specialius nekilnojamojo turto perleidimo sutarčių formos reikalavimus: tokios sutartys privalo būti registruojamos viešuose nekilnojamojo turto registruose, iš kurių kiekvienas suinteresuotas asmuo gali gauti svarbių sutarčiai sudaryti informaciją, pavyzdžiui, įsitikinti, kas yra turto savininkas, ar turtas nėra suvaržytas ir pan.

Ketvirta, rašytinė sutarties forma gali būti nustatyta siekiant apginti tik vienos, silpnesnės, šalies interesui. Štai daugumoje valstybių yra nustatyta privaloma rašytinė vartojimo sutarčių forma. Ypač svarbu, kad rašytinė forma gali būti nustatyta ne apskritai sutarčiai, o tik tam tikroms, neįprastoms jos sąlygoms, kurios yra nepalankios kitai sutarties šaliai. Pavyzdžiui, paprastai reikalaujama, kad šalių susitarimai dėl civilinės atsakomybės ribojimo ar panaikinimo būtų sudaryti raštu.

Penkta, privaloma sutarties forma gali būti numatyta procesiniais, t. y. įrodinėjimo, tikslais. Rašytinių įrodymų, o juo labiau oficialių dokumentų, pavyzdžiui, notaro surašytos ir patvirtintos sutarties, buvimas neabejotinai palengvina įrodinėjimo procesą civilinėse bylose⁸.

Taigi yra rimtų formalizmą šiuolaikinėje sutarčių teisėje pateisinančių argumentų. Tačiau negalima nematyti ir formalizmo trūkumų.

Skirtingos valstybės sutarties formai taiko nevienodus reikalavimus. Dėl to kyla rizika, kad sudarant tarptautinio pobūdžio sutartį gali būti pažeisti kurios nors valstybės įstatymai, reguliuojantys tos sutarties formą. Numačius, kad iš sudarytosios sutarties kylantys santykiai

---

⁸ Majūtė V. Sandorių teisinė registracija. Juristas, 2005, Nr. 6. P. 33 – 38.

reguliuojami teisės normomis tos valstybes, kurios sutarties formą nustatančių įstatymų nebuvo paisyta, sutartis gali būti pripažinta negaliojančia. Vadinasi, nacionalinės teisės normos, nustatančios privalomus sutarties formos reikalavimus, ir ypač labai griežtus, trukdo tarptautinių ekonominių santykių plėtrai.

Taigi, sutarties esmė – šalių susitarimas, jų valios išraiška. Susitarimo (valios išraiškos) faktui kiti veiksniai neturi turėti įtakos. Šiuolaikiniai sutarčių teisei būdingas ne formalizmas, o konsensualizmas, nes sutarčių teisė teikia pirmenybę sutarties šalių valiai, o ne jos išorinei išraiškai. Formalūs reikalavimai gali būti įtvirtinti tik sąžiningos šalies ir viešajam interesui apsaugoti, priešingu atveju nereikalingų formalumų įtvirtinimas turėtų būti vertinamas kaip valstybės nereikalingas kišimasis į šalių santykius ir jų valios reikšmės menkinimas.

2. KONSENSUALIZMO PRINCIPO TAIKYMAS ATSKIROSE TEISĖS SISTEMOSE

2.1. Konsensualizmo principas bendrosios teisės sistemos šalyse

Kalbant apie konsensualizmo principą bendrosios teisės šalyse, pažymėtina, kad jis taikomas gana plačiai, tačiau daugelyje sutarčių teisės sričių praktiškai vyrauja formalizmo principas.

Pavyzdžiui, JAV sutarčių teisė esminiu sutarties elementu laiko šalių sutikimą sukurti tarpusavio teises ar pareigas. Todėl pirmasis ir svarbiausias ofertos reikalavimas - aiškus tokio sutikimo išreiškimas bet kokia forma: žodžiu, raštu, veiksmais ar kitaip.

Nėra paprasta nustatyti, ar šalis, kitai šaliai siūlydama sudaryti sutartį, tikrai išreiškia savo ketinimą sukurti sutartinius teisinius santykius. Šią problemą aštrino ilgai JAV sutarčių teisėje egzistavusios dvi priešingos doktrinos - subjektyvioji ir objektyvioji. Subjektyvioji doktrina teigia, kad tikrieji šalies ketinimai sukurti sutartinius teisinius santykius gali būti nustatyti tik aiškinantis jos vidinę, psichinę būseną pareiškiant ofertą. Tikriesiems šalies ketinimams rodant, kad ji neketinusi sukurti sutartinių teisinių santykių, ofertos, kartu ir sutarties nėra. Objektyvioji doktrina teigia atvirkščiai: buvo ar ne šalies sutikimas sudaryti sutartį, buvo ar ne ketinimas sukurti sutartinius teisinius santykius, turi būti nustatoma ne aiškinantis tikruosius šalies ketinimus, o išorinį, objektyvų šalies elgesį - jos rašytus dokumentus, pasakytus žodžius, atliktus veiksmus ir t.t.⁹

JAV teismai prioritetą teikė objektyviajai teorijai ir nuo XIX amžiaus pabaigos ji tapo vyraujančia daugumos JAV valstijų sutarčių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje.

Anglijos teisės doktrina sutarties formos reikšmę vertina keliais aspektais ir pripažįsta, kad rašytinė sutarties forma:

- padeda geriau nustatyti ir išsiaiškinti sutarties sąlygas;
- drausmina asmenis, moko juos apdairumo (ne paslaptis, kad žodžiu pažadama daug lengviau, mažiau pagrįstai, negu įsipareigojama raštu);

---

⁹ Gordon D. Shaber, Claude D. Rohwer. Contracts in a Nutshell, 2th ed. P. 127-128.

- labiau gina silpnesnės šalies interesus (pvz., raštu įtvirtinamos visos vartojimo sutarties sąlygos)¹⁰.

Nors ir pripažindamas rašytinės sutarties reikšmę, pagrindinis Anglijos sutarčių teisės principas numato, kad šalys sutartį gali sudaryti bet kokia forma. Tačiau, kaip ir bet kuris, šis principas taip pat turi išimčių. Pirma, kai kurios sutartys gali būti sudaromos tik specialia rašytine forma, surašant dokumentą, kuris ne tik privalo būti abiejų šalių pasirašytas, bet ir antspauduotas. Pavyzdžiui, tokią formą 1925 m. Turto įstatymas nustato turto nuomos sutartims, sudaromoms ilgesniam nei trejų metų terminui. Teoriškai sutartis, sudaryta nesilaikant privalomos formos, yra niekinė. Tačiau Anglijos teismai sutarties formos reikalavimus nustatančias teisės normas taiko liberaliai ir dažniausiai sutartis, sudarytas pažeidžiant formos reikalavimus, pripažįsta galiojančiomis.

Antra, kai kurioms sutartims yra nustatyta paprasta privaloma rašytinė forma. Raštu turi būti sudarytos žemės perleidimo, prekių pirkimo-pardavimo kreditan, kai kurios kitos sutartys. Esant paprastai rašytinei formai, tereikalaujama, kad šalys rašytinę sutartį pasirašytų. Kiti formalūs reikalavimai, pavyzdžiui, antspaudo būtinumas, netaikomi.

Nesilaikant paprastos rašytinės formos sudaryta sutartis pripažįstama niekine, išskyrus atvejus, kai ją įvykdė viena ar abi šalys.

Trečia, sutarties forma gali turėti procesinę teisinę reikšmę. Anglijos teisė nustato, kad kai kurių sutarčių sudarymo faktas negali būti įrodomas liudytoju parodymais. Pavyzdžiui, draudimo, garantijos sutarčių sudarymo faktą galima įrodyti tik rašytiniais įrodymais. Rašytinio įrodymo sąvoką Anglijos teismai aiškina gana plačiai. Pavyzdžiui, sutarties sudarymo faktas gali būti įrodinėjamas ne tik abiejų šalių pasirašytais dokumentais, bet ir vienos šalies pasirašytu memorandumu, laišku, faksimiliniu pranešimu, kitais rašytiniais dokumentais.

Rašytinių dokumentų nebuvimas sutarties nepanaikina ir ji galioja, tačiau teismas atsisako ginti pažeistas teises, kurių šalis negali įrodyti rašytiniais dokumentais. Vadinasi, tokia sutartis negali būti įvykdoma panaudojant teisinę prievartą.

Privaloma sutarties forma taikoma tik sutarčiai sudaryti. Sutarties nutraukimas gali būti įformintas bet kokia forma. Tačiau sutartis, kuriai yra nustatyta privaloma forma, gali būti pakeista tik tokia pačia forma, kokia ji buvo sudaryta. Pavyzdžiui, sutarties, kuri turi būti sudaryta

---

¹⁰ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius, 1996. P. 294.

paprasta rašytine forma, sąlygos gali būti pakeistos taip pat tik paprastos rašytinės formos dokumentu.

JAV rašytinės formos nesilaikymas automatiškai nedaro sutarties negaliojančia, šalių visiškai ar iš dalies įvykdyta žodinė sutartis laikoma galiojančia¹¹.

Kai kurių JAV valstijų teisė nustato, kad sutartis, sudarytos nesilaikant privalomos rašytinės formos, yra niekinės. Tačiau daugumos valstijų teismai tokias sutartis laiko nugincijamomis.

Rašytinės sutarties formos reikalavimas laikomas įvykdytu, jeigu šalys surašo ir pasirašo bendrą dokumentą, taip pat jei pasikeičia atskirais dokumentais, pavyzdžiui, laiškais, telegramomis, memorandumais ir t. t. Parašas dažniausiai nėra laikomas būtinu dokumento rekvizitu. Dokumentas gali būti surašytas ranka ir patvirtintas tik antspaudu su jį surašiusio asmens pavarde ir inicialais.

Kalbant apie sutarties formą, būtina paminėti dar vieną bendrajai teisei būdingą doktriną - rašytinių įrodymų taisyklę. Ši taisyklė draudžia remtis liudytojų parodymais aiškinant raštu sudarytą sutartį ir jos sąlygas ir leistina įrodinėjimo priemone laiko tik rašytinius įrodymus. Tačiau šalims praradus rašytinį dokumentą, patvirtinantį sutartį buvus sudarytą raštu, sutarties sudarymo faktą leidžiama įrodyti liudytojų parodymais.

Taigi, kaip matome, bendrosios teisės tradicijos šalyse konsensualizmo principas taikomas labai ribotai ir čia plačiai taikomas formalizmo principas, nes aiškiai detalizuojama kokie sandoriai turi būti sudaryti raštu.

2.2. Konsensualizmo principas kontinentinės teisės valstybėse

Priešingai nei bendrosios teisės, kontinentinės teisės šalyse plačiai taikomas konsensualizmo principas.

Kontinentinės teisės valstybių sutarčių teisėje vyrauja nuomonė, kad sutarčiai sudaryti pakanka šalių valios sukurti tarpusavio teisinius santykius išraiškos. Todėl tradicinė sutarties sudarymo schema - oferta ir akceptas - neturėtų būti komplikuojama įvairių formalumų laikymosi reikalavimų. Be abejo, kartais sutarties sudarymo mechanizmo reguliavimas negali apsieiti be tam

---

¹¹ Gordon D. Shaber, Claude D. Rohwer. Contracts in a Nutshell, 2th ed. P. 127-128.

tikrų specialių normų reikalavimų laikymosi. Pavyzdžiui, sudarant privatizavimo sandorius sunku būtų išsiversti be specialių taisyklių, nes bendrosios sutarčių sudarymą reguliuojančios normos šiuo atveju yra nepakankama teisinė bazė su privatizavimu susijusiems santykiams reguliuoti. Tačiau tokios specialios normos yra retos bendros taisyklės, kad sutartis sudaroma šalims apsikeičiant oferta ir akceptu, išimty.

Pavyzdžiui, Vokietijoje esminiu sutarties elementu pripažįstamas šalių valios sutapimas, t.y. jų susitarimas. Todėl sutarties forma nėra būtinas sutarties elementas ir jos galiojimo sąlyga, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus, t.y. nekilnojamojo turto nuomos, garantijos ir kartelių sutartis¹².

Jeigu įstatymai nereikalauja sutartį sudaryti raštu, šalys pačios nusprendžia sudaryti sutartį raštu, pakankamu laikomas šalių pasikeitimas laiškais, kuriuose išdėstyti jų ketinimai sudaryti sutartį. Šalys taip pat gali susitarti bet kokius sutarties pasikeitimus daryti raštu.

Asmens valios sudaryti sutartį išreiškimo forma nėra svarbi ir Prancūzijoje.

Japonijoje galioja bendro pobūdžio, konsensualizmo principu pagrįsta taisyklė, nustatanti, kad sutartys gali būti sudarytos bet kokia forma.

Olandijoje pagrindinis sutarčių principas yra konsensualizmas. Jis įtvirtintas Civilinio kodekso 3-37 straipsnyje, nustatančiame, kad šalių valia gali būti išreikšta bet kokia forma, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus. Taigi sutarties forma nelaikoma būtinu jos galiojimo elementu. Šalys pačios gali susitarti, kokia forma - žodine ar rašytine - bus sudaryta sutartis. Sutartis taip pat gali būti sudaryta konkludentiniais veiksmais, jeigu iš jų galima spręsti apie tikruosius šalių ketinimus¹³.

Tačiau kai kurioms sutartims įstatymas nustato privalomą paprastą arba notarinę formą. Paprasta rašytinė forma turi būti sudaromos:

- darbo sutartys;
- arbitražiniai susitarimai;
- skolos perkėlimo sutartys;
- pirkimo-pardavimo kreditan sutartys;
- draudimo sutartys¹⁴.

---

¹² Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius, 1996. P. 304-305.

¹³ Introduction to Dutch Law for Foreign Lawyers. <http://www.library.uu.nl/publarchief/jb/congres/01809180/15/b8.pdf>

¹⁴ Ten pat.

Konsensualizmo principas vienas svarbiausių ir Švedijos sutarčių teisėje. Pagal Švedijos sutarčių teisę šalys nevaržomos gali susitarti, kokia forma jos sudarys sutartį.

Be to, pažymėtina, kad skirtingai negu daugelis valstybių Švedijos sutarčių teisė nežino privalomos notarinės sutarties formos. Laisvo įrodymų vertinimo principas Švedijos civiliniame procese sutarties sudarymo faktui įrodyti leidžia naudoti bet kokius įrodymus.

Panaši situacija ir Šveicarijoje, kurios prievolių kodekso 11 straipsnis numato, kad sutartis galioja nepriklausomai nuo to, kokia forma ji sudaryta, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus.

Sutarties sudarymo faktas gali būti įrodinėjamas bet kokiomis įrodinėjimo priemonėmis. Nors kantonų kompetencijai priklauso teisinis civilinio proceso reguliavimas, tačiau Šveicarijos civilinio kodekso 10 straipsnis draudžia jiems civilinio proceso teisėje nustatyti normas, numatančias, kad sutarties sudarymo faktas gali būti patvirtintas tik rašytiniais įrodymais. Tad sutarties forma Šveicarijoje procesinės teisinės reikšmės neturi.

Lietuvos teisė taip pat priskiriama kontinentinei, todėl toliau panagrinėsime konsensualizmo principo ypatumus Lietuvos teisėje.

Ilgą laiką Lietuvos sutarčių teisei buvo būdingas iš tarybinės teisės paveldėtas griežtas formalizmas. Nors 1964 m. Civilinio kodekso 41 straipsnis nustatė, kad sandoriai gali būti sudaryti žodžiu, raštu (paprasčia ar notarine forma) arba konkludentiniais veiksmais, tačiau 43 straipsnis detalizavo pirmąjį atvejį ir nurodė, kokie sandoriai privalo būti sudaromi raštu. Taigi raštu buvo būtina sudaryti:

- įmonių, įstaigų ir organizacijų tarpusavio ir jų su fiziniiais asmenimis sudaromus sandorius, išskyrus tuos, kurie įvykdomi sudarant, jeigu Lietuvos Respublikos įstatymai nenumato ko kita, ir atskirų rūšių sandorius, kuriems ką kita numato Lietuvos Respublikos įstatymai;

- fizinių asmenų tarpusavio sandorius, kai sandorio suma jų sudarant yra didesnė kaip penki šimtai litų, išskyrus tuos, kurie įvykdomi sudarant, jeigu ko kita nenumato Lietuvos Respublikos įstatymai, ir kitus Lietuvos Respublikos įstatymuose nurodytus sandorius;

- kitus sandorius, kuriuos įstatymai reikalauja sudaryti rašytine forma.

Kodeksas nepateikė išsamaus sąrašo sutarčių, kurioms paprasčia rašytinė forma yra privaloma. Ir tai natūralu, nes atskiri specialūs įstatymai nustatė daugelį atvejų, kai sutartį reikalaujama sudaryti paprasčia rašytine forma. Štai keli jų:

- 1992 m. rugsėjo 16 d. Advokatūros įstatymo¹⁵ 33 straipsnis reikalavo, kad advokatas ir klientas teisinės pagalbos sutartį sudarytų raštu;

- 1993 m. gruodžio 23 d. Žemės nuomos įstatymo¹⁶ 3 straipsnis reikalavo žemės nuomos sutartis sudaryti raštu;

- 1996 m. kovo 14 d. Labdaros ir paramos fondų įstatymo¹⁷ 5 straipsnis nustato, kad fondo steigimo sutartis privalo būti sudaroma raštu.

Lietuvos nuostata griežtai laikytis formalių reikalavimų matyti ir ratifikuojant tarptautines konvencijas.

Kokių procesinių teisinių padarinių atsiranda nesilaikant privalomos paprastos rašytinės sutarties formos, buvo numatyta 1964 m. Civilinio kodekso 58 straipsnio antrojoje dalyje: šalys, esant ginčui, netenka teisės remtis liudytojų parodymais sandoriui patvirtinti. Ši norma teismų praktikoje aiškinama ir taikoma ne visuomet teisingai. Pirma, kartais teismai neleidžia šalims remtis liudytojų parodymais, nors tarp šalių jokio ginčo dėl sandorio sudarymo fakto ir nėra. Tuo tarpu įstatymas liudytojų parodymus laiko neleistina įrodinėjimo priemone tik esant dviem sąlygoms, t. y. kai:

- tarp šalių yra kilęs ginčas dėl sandorio egzistavimo fakto, pavyzdžiui, viena šalis ginčija sandorio sudarymo faktą ir teigia niekad jokios sutarties nesudariusi;
- ginčas tarp šalių kyla būtent dėl sandorio egzistavimo fakto.

Visais kitais atvejais įstatymas remtis liudytojų parodymais nedraudžia.

Be to, egzistavo ir teisinė šios pareigos įgyvendinimo garantija: atsisakiusios registruoti tokias sutartis savivaldybės veiksmus šalys turėjo teisę ir galėjo apskusti Civilinio proceso kodekso 24¹ skirsnio normų nustatyta tvarka.

Abejotina, ar pagrįstai registracija turi lemiamą reikšmę sutarčiai galioti. Pagrindinis sutarties požymis yra šalių susitarimas. Jo ir turėtų pakakti šalių teisėms ir pareigoms atsirasti. Daugumoje valstybių registracija turi tik įrodomąją reikšmę ir sutarčiai galioti įtakos nedaro.

Konsensualizmo ir sutarties laisvės principai lemia, kad sutarties formos reikalavimai kuo mažiau varžytų jos šalių laisvę. Tačiau reikia pripažinti, kad privaloma rašytinė sutarties forma

---

¹⁵ Žin., 1992, Nr. 30-911.

¹⁶ Žin., 1994, Nr. 3-41.

¹⁷ Žin., 1996, Nr. 32-787.

padeda apginti sąžiningos šalies teises ir teisėtus trečiųjų asmenų interesus. Todėl protingos konsensualizmo principo išimtys yra pateisinamos ir toleruotinos.

Būtent dėl to šiuo metu galiojančio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.71 straipsnis nustato, kad sandoriai gali būti sudaromi žodžiu, raštu (paprasčia arba notarine forma) arba konkludentiniais veiksmais.

Sandoriai, kurie privalo būti sudaromi notarine forma, išvardyti Civilinio kodekso 1.74 straipsnyje, tai:

1) daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo ir daiktinių teisių bei nekilnojamojo daikto suvaržymo sandoriai;

2) vedybų sutartys (ikivedybinė ir povedybinė);

3) kiti sandoriai, kuriems šis kodeksas nustato privalomą notarinę formą.

Atkreiptinas dėmesys, kad reikalavimą sudaryti sandorį notarine forma gali nustatyti tik Civilinis kodeksas, skirtingai nei anksčiau. Todėl nei Lietuvos Respublikos Vyriausybė, nei jos institucijos poįstatyminiuose teisės aktuose negali nustatyti, kada yra privaloma notarinė sandorio forma. Atsižvelgiant į viso Civilinio kodekso nuostatas, galima sakyti, kad pirmajam punktui priklauso:

a) nuosavybės teisės į nekilnojamuosius daiktus perleidimo sandoriai, t. y. pirkimo–pardavimo, dovanojimo, mainų, turto patikėjimo, skolos padengimo, turto perleidimo už rentą¹⁸;

b) sandoriai dėl Civilinio kodekso ketvirtojoje knygoje nustatytų tam tikrų daiktinių teisių į nekilnojamąjį turtą nustatymo, pakeitimo, panaikinimo, taip pat disponavimo jomis (perleidimo, įkeitimo), t. y. servitutų, uzufuktų, užstatymo teisės, ilgalaikės nuomos, hipotekos, kito asmens turto administravimo.

Pažymėtina, kad kitiems sandoriams, nors ir susijusiems su nekilnojamuoju turtu, Civilinis kodeksas privalomos notarinės formos pagal 1.74 str. 1 punktą nenustato, tad šio punkto nereikėtų aiškinti plečiamai.

Taigi, naujame CK nuo formalizmo buvo pereita prie konsensualizmo principo įtvirtinimo.

---

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 17 d. nutartis civ. byloje Nr. 3K-3-113. Joje Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad įstatymo leidėjo vartojama sąvoka „perleidimas“ yra apibendrinanti, civilinėje teisėje ji reiškia nuosavybės teisės perdavimą kitam asmeniui, taip pat vienas iš būdų įgyvendinti savininkui savo disponavimo teisę tiek už atlyginimą, tiek neatlygintinai. Perleidimo teisė gali būti įgyvendinta per įvairias sandorių rūšis.

3. KONSENSUALIZMO PRINCIPAS ATSKIRUOSE SUTARČIŲ TEISĖS INSTITUTUOSE

3.1. Konsensualizmo principas ir sutarčių negaliojimas

Sandoriai – tai sąmoningi, laisva valia atliekami asmenų veiksmai, kuriais siekiama teisinio rezultato, t. y. jais siekiama sukurti, pakeisti ir panaikinti civilines teises ir pareigas (CK 1.63 straipsnio 1 dalis). Sutartis yra dvišalis ar daugiašalis sandoris. Pagal CK 6.154 straipsnio 1 dalį sutartimi vienas ar keli asmenys susitaria sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus, o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. Šiuolaikinėje civilinėje teisėje pripažįstama, kad civilinių santykių dalyviai, sudarydami sutartis, yra lygūs ir laisvi sukurti civilines teises ir pareigas, t. y. sutarties šalys turi teisę savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas (CK 6.156 straipsnio 1 dalis). Paprastai sutartis sudaroma pateikiant pasiūlymą (oferta) ir priimant pasiūlymą (akceptas). Kai sutarties šalys susitaria dėl visų esminių sutarties sąlygų, sutartis galioja ir yra privaloma sutarties šalims, nes turi joms įstatymo galią (CK 6.162 straipsnio 1 dalis, 6.189 straipsnio 1 dalis).

Kiekvienas sandoris kaip veiksmas yra valios ir valios išraiškos vienybė. Vieno iš šių elementų nebuvimas arba jų neatitikimas sandorį daro negaliojančiu.

J. Navickij nurodo, kad kol neįrodyta atvirkščiai, manoma, jog valios išreiškimas visuomet sutampa su tikrąja asmens valia.

CK numatyta visa grupė sandorių, kurių negaliojimas siejamas su valios nebuvimu arba su netinkamu vidinės valios išreiškimu sudarant sutartį. Pagrindus dėl kurių tokie ginčytini sandoriai yra negaliojantys galima suskirstyti į dvi kategorijas:

- 1) sandoriai, kuomet sudarant sutartį dėl vidinės valios formavimo kaltas pats asmuo;
- 2) sandoriai, kuomet vidinės valios nebuvimas ar jos trūkumai iššaukti išoriniu kontrahento poveikiu į asmenį sudarant sutartį.

Pirmajai grupei priskiriami sandoriai sudaryti asmenų negalinčių suprasti savo veiksmų reikšmės ir negalinčių savo veiksmų valdyti, o taip pat sandoriai sudaryti suklydus.

Antrajai grupei priskirtini sandoriai sudaryti apgaulės, smurto, grasinimų įtakoje, taip pat sandoriai sudaryti piktybinio šalies atstovo susitarimo su kita šalimi atveju ir kiti atvejai. Šias sandorių grupes panagrinėsime plačiau.

3.1.1. Sandoriai, kuomet sudarant sutartį dėl vidinės valios formavimo kaltas pats asmuo

Viena iš ginčijamų sandorių dėl valios trūkumų rūšis – sandoriai sudaryti suklydus. Šis valios trūkumas yra netyčinis (asmuo suklysta ne tyčia), jis atsiranda ne dėl išorinių veiksnių įtakos, o priklauso nuo paties sandorį sudarančio asmens.

Išoriškai toks sandoris atrodo teisėtai. Be to, reikia pažymėti, kad kita šalis iš vis negali žinoti, kad jos kontrahentas klysta ir sudarydamas sandorį išreiškia ne tą valią, kurią išreikštų neklysdamas.

Tačiau tokių sandorių, mūsų nuomone, negalima naikinti, nes taip būtų pažeisti kitos sąžiningos šalies, kuri sudarydama sandorį nieko nežino apie kitos šalies suklydimą, interesai. Pripažinus tokius sandorius negaliojančiais, būtų stipriai pakenkta civilinių santykių stabilumui, nes esant nesąžiningoms šalims šiuo pagrindu būtų galima panaikinti bet kurį sandorį.

Tačiau iš kitos pusės, neteisinga būtų ir visiškai ignoruoti asmens sudariusio sandorį vidinę valią. Kaip jau minėta, sandoris kaip veiksmas yra valios ir valios išraiškos vienvė, todėl nebuvimas vieno iš šių elementų sudarant sandorį, turi būti įvertintas sprendžiant klausimą dėl jo teisinės galios. Sąžiningai klystanti šalis turi turėti galimybę į teisinės gynybos priemones, kurios leistų nevykdyti įsipareigojimų pagal sandorį, kuris neatitinka šalies tikrosios vidinės valios.

Ieškant kompromiso tarp asmenų, kurie sudarė sandorį suklydimo įtakoje, ir jų sąžiningų kontrahentų interesų, svarbu išnagrinėti šiuos tris pagrindinius klausimus:

- suklydimo sąvoką;
- asmenų, turinčių teisę ginčyti sandorį sudarytą suklydus, ratą;
- sandorio pripažinto negaliojančiu dėl asmens suklydimo teisinės pasekmės.

Būtent šiuos klausimus ir panagrinėsime plačiau. Kalbant apie suklydimą, reikia paminėti, kad teisinėje literatūroje paprastai jis suprantamas, kaip neteisingas subjekto kokių nors su sandoriu susijusių ir jam reikšmės turinčių aplinkybių įsivaizdavimas. Šiuo atveju subjekto valia

sudarant sandorį suklydus atitinka valios išreiškimą, tačiau šios valios formavimasis vyksta neteisingų įsivaizduojamų aplinkybių, turinčių reikšmę sandoriui, įtakoje.

Pasak J. Navickij, šiuo atveju reikia kalbėti ne apie valios ir jos išreiškimo atitikimą, o apie valios susiformavimo trūkumus.

Neteisingas tam tikrų aplinkybių supratimas gali įvykti dėl įvairių priežasčių. Tai gali būti trečiųjų asmenų veiksmai (pavyzdžiui, kažkas suklastojo paveikslą, kuris yra sandorio dalykas), sandorio kitos šalies veiksmai, arba paties klystančiojo neišprusimas, išsiblaškytas ir t.t.

Teisės teorijoje skiriamos dvi suklydimo formos:

1. nežinojimas (*ignorantia*);
2. klaida (*error*).

Nežinojimo atveju subjektas nesupranta tam tikrų sandorio sudarymui svarbių aplinkybių, o klaidos atveju – supranta, tačiau supratimas yra klaidingas.

Pavyzdžiui, perkant namą pirkėjas gali nežinoti, kad netoli yra aerouostas. Šiuo atveju suklydimo forma būtų nežinojimas. Tuo atveju, kai pirkėjas žino, kad netoli namo yra aerouostas ir mano, kad jis yra už 15 kilometrų, o iš tikrųjų jis yra už 5 kilometrų, šiuo atveju suklydimo forma – klaida.

Kalbant apie šių klaidų praktinę reikšmę reikia paminėti, kad ji yra vienoda.

Pažymėtina, kad suklydimo nereikia painioti su klaidomis padarytomis rašant sandorio tekstą ir pan. Suklydimo atveju vidinė valia egzistuoja ir ji sutampa su valios išreiškimu, tačiau vidinis valios formavimas vyksta klaidingų vaizdinių įtakoje.

Taigi, kai dėl suklydimo išreikštoji šalies valia neatitinka tikrosios jos valios, toks sandoris yra ydingas ir gali būti pripažintas negaliojančiu pagal suklydusiosios šalies ieškinį. Pripažinimo negaliojančiu sąlygos reglamentuotos CK 1.90 straipsnyje.

Suklydimas - tai neteisingas sudaromo sandorio suvokimas, nesvarbu, kaip elgiasi kiti asmenys. Jeigu asmuo neteisingai suvokia savo sudaromo sandorio aplinkybes ir padarinius dėl kitų asmenų veiksmų, tai sandorį galima pripažinti negaliojančiu pagal CK 1.91 straipsnį. Suklydimo atveju neteisingai suvokiamas sandorio turinys arba neteisingai išreiškiama valia sudaryti sandorį. Tai gali būti sudaromo sandorio turinio arba valios raiškos klaida. Suklydus sudaryti sandoriai priskiriami prie sandorių, turinčių valios trūkumų. Sudariusio sandorį asmens valią lėmė neteisingai suvoktos esminės sandorio aplinkybės arba netiksli valios raiška. Toks sandoris priskiriamas prie nuginjimų. Jį galima pripažinti negaliojančiu tik pagal sudariusio

asmens ieškinį, ir tik esant pagrindo: suklydus reiškiant valią ar dėl sandorio turinio. Asmeniui nepareiškus ieškinio, sandoris lieka galioti. Nenustačius suklydimo fakto, sandoris paliekamas galioti, nes negalima leisti kitai sandorio šaliai piktnaudžiauti suklydimo motyvais. Suklydimas dėl sudaromo sandorio motyvų, net jeigu šiuos kita sandorio šalis žinojo, nėra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu¹⁹.

Suklydimas gali būti nulemtas įvairių sandorio aplinkybių. Tačiau šios aplinkybės turi būti susijusios su sandorio turiniu. Jeigu suklystama dėl to, kas neįeina į sandorio turinį, pavyzdžiui, sandorio motyvų, tai nebus pagrindo sandorį pripažinti negaliojančiu. Suklysta gali būti dėl:

- paties sandorio esmės (*error in negotio*) (šis suklydimas pasireiškia tuo, kad sandorio šalis klaidingai suvokia sudaromo sandorio prasmę, t. y. faktiškai sudaro kitos rūšies sandorį, o ne tą, kurį norėjo, pavyzdžiui, sudarydama nekilnojamojo daikto dovanojimo sutartį manė, kad sudaro išlaikymo iki gyvos galvos sutartį);

- sandorio dalyko (*error in corpore*) (pvz., kai pirkėjas suklysta dėl pirkimo-pardavimo sutarties objekto);

- kitų esminių sąlygų (teismų praktikoje, pavyzdžiui, pripažįstama, kad aplinkybė, kas taps buto savininku, yra esminė susitarimo privatizuoti sąlyga, todėl suklydimas dėl tokios aplinkybės turi esminę reikšmę);

- kitos sandorio šalies civilinio teisinio statuso (*error in persona*);

- kitokių aplinkybių²⁰.

Pagal CK 1.90 straipsnio 1 dalį teismas turi teisę, bet neprivalo pripažinti negaliojančiu sandorį, sudarytą suklydus. Tam, kad sandoris būtų pripažintas negaliojančiu CK 1.90 straipsnio pagrindu, nepakanka konstatuoti, jog buvo iš esmės suklysta. Kiekvienu atveju dar būtina išsiaiškinti, ar nėra CK 1.90 straipsnyje numatytų aplinkybių, dėl kurių sandoris neturi būti pripažintas negaliojančiu. Be to, svarbu nustatyti, ar klydo tik viena sandorio šalis (vienpusė klaida), ar abi šalys (abipusė klaida). Vienpusės klaidos atveju, kai nėra kitos šalies kaltės, sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu tik išimtiniais atvejais, kai yra svarbios aplinkybės, dėl kurių ieškovo suklydimą galima pateisinti. Priešingu atveju nepagrįstai nukentėtų kita sandorio

---

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius, 2001. P. 198.

²⁰ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Petrauskaitė D. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius, 2005. P. 46 – 47.

šalis, būtų griauamas sandorių stabilumas ir būtų ginami asmenys, kurių neapdairumas negali būti pateisinamas²¹.

Vieną iš aplinkybių, šalinančių sandorio negaliojimą, numato CK 1.90 straipsnio 5 dalis, pagal kurią suklydimas negali būti pripažintas turinčiu esminės reikšmės, jeigu šalis suklydo dėl savo didelio neatsargumo arba prisiėmė suklydimo riziką. Ši norma paaiškinama tuo, kad kiekvienas asmuo, dalyvaudamas civilinėje apyvartoje, privalo elgtis pakankamai apdairiai ir rūpestingai (CK 1.5, 1.6 str.). Todėl asmuo, kuris sudarydamas sandorį elgėsi neapdairiai, nerūpestingai, negali vėliau to sandorio ginčyti remdamasis savo neapdairumu ar nerūpestingumu.

Pavyzdžiui, Ieškovas LUAB "Žemaitijos žiedas" kreipėsi su ieškiniu į teismą ir ieškinio pareiškime nurodė, kad 2002 m. rugpjūčio 3 d. buvo viešai paskelbta apie 2002 m. rugsėjo 9 d. įvyksiančias "Žemaitijos žiedui" priklausančių pastatų 1F1p ir 7F1p varžytynes. 2002 m. rugsėjo 9 d. varžytynėse sandėlį 1f1p bei jo priestatus 1f1m, f2p1 už 18 000 Lt įsigijo V. Lidžienės įmonė, kuri pagal minėtą varžytynių aktą įregistravo nuosavybės teise sandėlį 1F1p bei 13/100 sandėlio 7F1p. 2002 m. spalio 4 d. varžytynėse "Žemaitijos žiedas" pardavė sandėlį 7F1p, kurį už 30 600 Lt įsigijo B. Laktionkina, tačiau pastaroji negali minėto pastato įregistruoti registro įstaigoje, nes 13/100 šio pastato dalių jau yra įregistruota kaip V. Lidžienės įmonės nuosavybė. Ieškovo teigimu, parduodant varžytynėse turtą, dėl ieškovo suklydimo V. Lidžienės įmonei kartu su pastatu 1F1p buvo parduotas priestatas f2p1, kuris pagal inventorinės bylos duomenis yra ne sandėlio 1F1p, bet sandėlio 7F1p priklausinys. Ieškovas nurodė, jog atsakovės nesutiko gera valia padaryti varžytynių aktų pakeitimų, todėl šie sandoriai turi būti pripažintini iš dalies negaliojančiais teismo tvarka.

Byloje buvo nustatyta, kad varžytynes organizavo ir vykdė privatus juridinis asmuo LUAB "Žemaitijos žiedas" administratorius UAB "Šiauleksa". Juridinis asmuo, kuris verčiasi bankrutuojančių ir likviduojamų įmonių administravimu, veikia savo rizika. Administratorius privalo elgtis apdairiai ir rūpestingai. Todėl jam, kaip privačiam juridiniam asmeniui, tenka savo darbuotojų neapdairių veiksmų neigiamų padarinių rizika. Iš bylos medžiagos matyti, jog ginčo objektas f2p1 yra įrašytas į viešų varžytynių aktą, nurodant, kad jis buvo parduotas V. Lidžienės įmonei. Tuo tarpu į viešų varžytynių aktą Nr. 26, pagal kurį dalį pastatų pirko B. Laktionkina, šis objektas neįrašytas. Bylos nagrinėjimo metu tiek V. Lidžienė, tiek ir administratoriaus įgaliotas asmuo A. Rimkus patvirtino, kad parduodami objektai, taip pat ir objektas f2p1, buvo apžiūrėti.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2004.

Be to, A. Rimkus patvirtino, kad varžytynės buvo organizuojamos nepatikslinus viešo registro duomenų, dėl jo kaltės nebuvo surašytas priėmimo-perdavimo aktas. Tačiau tą padaryti būtent ir buvo asmens, organizuojančio varžytynes, pareiga. Esant tokioms aplinkybėms, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad asmuo, organizavęs ir pravedęs varžytynes, elgėsi neapdairiai ir nerūpestingai. Kadangi suklydo tik viena šalis (vienpusė klaida), kita sandorio šalis neatliko jokių neteisėtų veiksmų, kurie suklaidintų ieškovą, o suklysta buvo dėl paties ieškovo didelio neatsargumo, suklydimas negali būti pripažįstamas turinčiu esminės reikšmės ir sandoris negali būti pripažįstamas negaliojančiu²².

Vertinant asmens suklydimą, pažymėtina, kad teismas turi nustatyti kokia šalių valia buvo sandorio sudarymo metu ir negali vertinti vėliau susiklosčiusių šalių santykių.

Pavyzdžiui, A. P. ir D. P. kreipėsi į teismą ir nurodė, kad jie gyvena su atsakovu Juzefu Paškevičiumi trijų kambarių bute, kuris pagal 1997 m. kovo 3 d. dovanojimo sutartį nuosavybės teise priklauso ieškovui A.P. D.P ir J.P ištuoka įregistruota 1997 m. gruodžio 11 d. A.P. yra jų sūnus. Atsakovas sūnaus auklėjimu nesirūpina, piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais, namuose triukšmauja, sukelia barnius, tuo trukdydamas sūnui normaliai augti ir mokytis. Ieškovė D.P. prašė teismą nustatyti A.P. gyvenamąją vietą su ja, o ieškovas A.P. – iškeldinti J.P. iš buto. Atsakovas nurodė, kad minėtas butas buvo jo ir D.P. bendroji jungtinė nuosavybė, jų dalys nuosavybėje buvo lygios. Butą padovanoti sūnui pasiūlė ieškovė, paaiškinusi, kad tai būtina, siekiant išvengti atsakomybės dėl jos personalinės įmonės veiklos. Dovanojimo sutartį, sudarytą 1997 m. kovo 3 d., kaip dovanotoja pasirašė D.P., o jis - kaip apdovanojamo nepilnamečio sūnaus atstovas. Sutikimą dovanoti butą jis pasirašė, neprieštaraudamas, kad ieškovė sūnui dovanotų tik jai priklausančią buto dalį, savo dalies jis neketino perleisti, o apie tai, kad sūnui priklauso visas butas sužinojo tik pradėjęs nagrinėti bylą dėl jo iškeldinimo. Atsakovas prašė teismą dovanojimo sutartį, sudarytą 1997 m. kovo 3 d., pripažinti iš dalies negaliojančia.

Išnagrinėjęs šią bylą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad atsakovo argumentas, kad jis ieškovės buvo suklaidintas dėl būtinybės butą dovanoti, šiai paaiškinus apie galimą kreditorinių reikalavimų atsiradimą dėl ieškovės individualios įmonės veiklos, negali būti pagrindas pripažinti dovanojimo sutartį negaliojančia dėl valios ydingumo. Byloje nustatyta, kad buto savininkai siekė butą dovanoti. Aplinkybės, kurios nulemia tokius dovanotojų ketinimus, neturi teisinės reikšmės, nes svarbu, ar buvo susitarta dovanoti ir kam, ar tai ir buvo nurodyta

---

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2004.

*sutartyje. Vėliau, pasikeitę šalių santykiai nesudaro pagrindo pripažinti sandorį negaliojančiu, nors tokių aplinkybių nebuvo sandorio sudarymo metu*²³.

Pats suklydimo faktas dėl minėtų aplinkybių dar nėra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu. Suklydimas turi būti esminis, t. y. toks, kai normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąją reikalų padėtį, panašioje situacijoje sandorio nebūtų sudaręs arba būtų jį sudaręs iš esmės kitokiomis sąlygomis. Taigi jeigu nustatoma, kad šalis, žinodama tikrąją padėtį, vis tiek tomis aplinkybėmis būtų sudariusi sandorį, toks sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu. Pavyzdžiui, asmuo žema kaina nusiperka automobilį, kuris turi variklio defektą, apie kurį pardavėjas nutyli. Vis dėlto kaina tokia žema, kad pirkėjas būtų pirkęs automobilį ir su šiuo ištaisomu defektu²⁴.

Aplinkybė, ar būtų sudaryta sutartis kitomis sąlygomis, nustatoma taikant protingo asmens taisyklę. Nustatant suklydusio asmens valią, taikomas ne tik objektyvusis kriterijus („normaliai atidus ir protingas asmuo“), bet ir subjektyvusis (žinodamas tikrąją reikalų padėtį), todėl turi būti atsižvelgiama ir į suklydusiojo asmens amžių, sveikatos būklę, išsimokslinimą, sandorio sudarymo ir kitas bylai svarbias aplinkybes.

Suklydimas taip pat laikomas esminiu, jeigu klydo abi šalys, taip pat kai vieną šalį suklaidino kita šalis nenorėdama apgauti, taip pat kai viena šalis žinojo arba turėjo žinoti, kad kita šalis suklydo, o reikalavimas, kad suklydusioji šalis įvykdytų sutartį, prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams (CK 1.90 str. 4 d.).

Kiti šiai grupei priskiriami sandoriai - savo veiksmų reikšmės negalėjusio suprasti asmens sudaryti sandoriai.

CK 1.89 numatyta, kad fizinio asmens, kuris nors ir būdamas veiksnus, sandorio sudarymo metu buvo tokios būsenos, kad negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal šio fizinio asmens ieškinį.

Aptariama teisės norma gina sudariusį sandorį asmenį, kai jo valią sudaryti tokį sandorį galėjo nulemti jo būseną, dėl kurios jis negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti.

---

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-641/2003.

²⁴ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Petrauskaitė D. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius, 2005. P. 47.

Tokia būseną gali būti ligos, nebūtinai psichinės, didelio susijaudinimo padarinys. Kiti asmenys neturi teisės pasinaudoti sandorį sudariusio asmens būseną, nesvarbu, kas ją sukėlė²⁵.

Šių normų paskirtis apsaugoti asmenis, kurie paveikti tam tikros ligos nesuvokia, nevalingai sudaro sandorį su kita šalimi. Šis sandoris neatspindi tikrosios šalių valios, nes ligos paveiktas žmogus kai kurias aplinkybes suvokia kitaip nei sveikas žmogus tokiomis pačiomis sąlygomis.

Šiuo atveju kalbama apie veiksnus žmogaus būklę, kuomet asmuo laikinai netenka galimybės sąmoningai reikšti savo valią. Šiuo atveju žmogus nesupranta savo veiksmų reikšmės. Šiuo atveju arba valios visai nėra arba ji neatitinka tos valios, kurią tas pats žmogus išreikštų būdamas sveiko proto.

Pavyzdžiui, šiuo pagrindu gali būti pripažintas negaliojančiu testamentas, kurį parašo mirštantis žmogus.

Tokiu būdu sandorio pripažinimo negaliojančiu pagrindu yra asmens, sudarančio sutartį, faktinis neveiksnumas. Skirtingai nuo teisinio arba teismo pripažinto neveiksnumo, šiuo atveju neveiksnumas yra labai laikinas.

Šiuo pagrindu išvada, jog asmuo buvo laikinai neveiksnumas, daroma atsižvelgiant į įvairias aplinkybes sudarant sandorį. Remiantis Lietuvos teismų praktika, teismai, nagrinėdami ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, kai sandorį sudarė fizinis asmuo, negalėjęs suprasti savo veiksmų reikšmės, turi atsižvelgti į duomenis apie šio asmens būseną sandorio sudarymo metu ir į sudaryto sandorio turinį (sandorio naudingumą ar žalingumą, pagrįstumą ir kitą). Asmens būseną, kaip juridinį faktą, gali patvirtinti teismo psichiatrinė ekspertizė, tačiau teismas privalo vertinti ir kitus įrodymus, patvirtinančius ar paneigiančius tam tikrą asmens būseną sandorio sudarymo metu. Ekspertizė, ypač, jeigu ji buvo atlikta nepateikus visų medicininių duomenų, negali besąlygiškai nulemti tokio ieškinio atmetimo. Vertinant, ar kiti asmenys negalėjo pasinaudoti sandorį sudariusio asmens būseną, reikšmingi jų santykiai - abipusio pasitikėjimo, priklausomybės buvimas. Todėl ekspertizės išvadai nepatvirtinus asmens būsenos, dėl kurios jis negalėjo suprasti savo veiksmų esmės, teismo atsisakymas tirti kitas aplinkybes negali būti pripažintas tinkamu teisingumo vykdymu (CPK 6 str.)²⁶.

---

²⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-163/2006.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-993/2002.

Be to, teismai, nagrinėdami ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, kai sandorį sudarė fizinis asmuo, negalėjęs suprasti savo veiksmų reikšmės, turi atsižvelgti į duomenis apie šio asmens būseną sandorio sudarymo metu ir į sudaryto sandorio turinį (sandorio naudingumą ar žalingumą, pagrįstumą ir kita)²⁷.

Pažymėtina, kad tokį sandorį pripažįstant negaliojančiu, nesvarbu ar asmuo pats tokią būklę sukėlė ar ne. Asmens būseną dėl kurios jis nesuprato savo veiksmų gali būti įtakota ligos, didelio susijaudinimo, išgyvenimų padarinys, ar ją gali sukelti alkoholinių gėrimų, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas paties ginčijančio sandorį asmens iniciatyva. Visais atvejais, nustatčius, kad asmuo buvo tokios būsenos, jog negalėjo visiškai suvokti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, sandoris pripažįstamas negaliojančiu²⁸.

3.1.2. Sandoriai, kuomet vidinės valios nebuvimas ar jos trūkumai iššaukti išoriniu kontrahento poveikiu į asmenį sudarant sutartį

Jeigu šalis yra verčiama sudaryti sutartį, pažeidžiamas konsensualizmo principas. Daugumos valstybių sutarčių teisė nustato negaliojant sutartį, sudarytą grasinimu, apgaule ar kitaip paveikiant kitą sutarties šalį. Kitaip tariant, asmuo sutartį sudaro kada nori ir su kuo nori. Sutartys sudaromos savanoriškai, tad negalima versti asmens sudaryti sutartį prieš jo valią.

Sandorių, asmens sudarytų *contra voluntatem* (lot. prieš savo valią), negaliojimo pagrindai išdėstyti CK 1.91 straipsnyje. Dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo arba realaus grasinimo, arba dėl vienos šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi sudarytai sandoris, taip pat sandoris, kurį asmuo dėl susiklosčiusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal nukentėjusiojo ieškinį.

Visus šiuos negaliojimo atvejus panagrinėsime plačiau.

Sandoriai, kurie gali būti pripažinti negaliojančiais CK 1.91 straipsnyje numatytais sandorių negaliojimo pagrindais, priskiriami nuginčijamiems sandoriams, turintiems sandorį sudariusios šalies valios trūkumą. Tam, kad būtų galima konstatuoti egzistuojant pakankamą

---

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-993/2002.

²⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. I knyga. Vilnius, 2003. P. 197.

teisinių pagrindą pripažinti sutartį apgaulingu valiniu sandoriu, sutartį ginčijantis asmuo (ieškovas) privalo įrodyti CK 1.91 straipsnyje numatytų aplinkybių buvimą (CPK 178 str.).

Apgaulė – tai sandorį sudarančio asmens suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių. Apgaulė gali pasireikšti atliekant aktyvius veiksmus, teigiant tai, ko nėra, o taip pat kai nuslepiamos svarbiausios sandorio aplinkybės. Galimybė sudarytą sandorį pripažinti negaliojančiu priklauso nuo to, ar bus nustatyta sandorį sudariusio subjekto valios yda. Jei sudarant sandorį buvo valios yda, reikia įvertinti, ar jos atsiradimas priklausė nuo kitos sandorio šalies nesažiningų veiksmų, ar valios ydą nulėmė kitos priežastys (pvz., paties asmens klaidingas suvokimas dėl sudaromo sandorio aplinkybių, galimų pasekmių ir kt.)²⁹.

Teismų praktikoje suformuluota apgaulės samprata atitinka teisės doktrinoje pateikiamą apgaulės aiškinimą, kur apgaulė apibūdinama kaip tyčinis kito asmens suklaidinimas dėl aplinkybių, turinčių esminę reikšmę sandoriui sudaryti. Apgaulė, formuojant šalies valią, pasireiškia tuo, kad viena iš sandorio šalių tyčia suklaidino (pranešė klaidingas žinias arba nutylėjo svarbias aplinkybes) kitą šalį tam, kad pastaroji sudarytų šį sandorį. Tokiu būdu vienos sandorio šalies valia sudaryti sutartį suformuojama kitos sandorio šalies ir/ar trečiojo asmens nesažiningų veiksmų įtakoje³⁰. Apgaulės atveju apgautosios sandorio šalies valią paveikia kitos šalies ar trečiojo asmens nesažiningi veiksmai (tiek aktyvūs, tiek ir pasyvūs). Todėl apgaulės atveju sudarytas sandoris yra ne sandorio šalies laisvos valios išraiškos rezultatas, o kitos sandorio šalies ar trečiojo asmens nesažiningų veiksmų rezultatas.

Remiantis teismų praktikoje ir teisės doktrinoje suformuota apgaulės samprata darytina išvada, kad CK 1.91 straipsnyje numatyti pagrindai sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu nukentėjusiajai šaliai įrodžius, kad kita sandorio šalis arba tretysis asmuo tyčia suklaidino nukentėjusią šalį dėl aplinkybių, turinčių esminę reikšmę sandoriui sudaryti. Toks tyčinis klaidinimas turi būti vykdomas turint tikslą paskatinti asmenį sudaryti sandorį. Apgaulė turi būti tiek reikšminga, jog dėl to sandoris nebūtų sudarytas. Vadovaudamasi šiomis nuostatomis teisėjų kolegija vertina, ar atsakovas, kaip ginčijamos pirkimo – pardavimo sutarties šalis, atliko tyčinius nesažiningus veiksmus (tyčia pranešė tikrovės neatitinkančias žinias arba nutylėjo svarbias

---

²⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-61/2006.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys civilinėse bylose: 2001 m. spalio 24 d. Nr. 3K-3-1008/2001, 2002 m. sausio 21 d. Nr. 3K-3-353/2002, 2003 m. rugsėjo 18 d. Nr. 3K-3-760/2003 ir kt.

aplinkybes dėl esminių sudaromo sandorio elementų, siekdamas suklaidinti ieškova), kurių įtakoje ieškovas buvo paskatintas sudaryti ne tokį sandorį, kokį iš tikrųjų siekė sudaryti³¹.

Nustatant sandorio šalies tikrąją valią, sandorio šalies elgesys vertintinas atsižvelgiant į apdairaus, atidaus žmogaus elgesį atitinkamomis aplinkybėmis. Esant sutarties laisvei ir asmenų lygiateisiškumui, kiekvienas asmuo privalo rūpintis savo teisėmis ir interesais. Prieš atlikdamas bet kokį veiksma asmuo turi apsvarstyti galimus to veiksmo teisinius padarinius³².

Kaip jau minėta, sandoris gali būti pripažintas ir tuomet jeigu jį sudarant buvo grasinta. Šiuo atveju grasinimas turi būti realus, kad tokiu būdu tikrai būtų paveikta asmens, sudarančio sutartį valia. Šiuo atveju gali būti grasinama pakenkti sandorį sudarančiam asmeniui arba artimiesiems gimineičiams (tėvams, vaikams, seneliams, vaikaičiams) ar kitiems asmenims (sutuoktiniui, sugyventiniui) arba jų turtui ar reputacijai. Vertinant grasinimo realumą būtina atsižvelgti į pasekmes, kurios galėjo atsirasti atlikus veiksmus, kuriais buvo grasinama, šių padarinių realumą, jų pobūdį.

Šiuo atveju pažeidžiamas konsensualizmo principas, įtvirtinantis nuostatą, jog pagrindinis sutarties elementas yra valingas šalių susitarimas. O juk esant grasinimui, ar šantažui, apie abiejų šalių valingą norą sudaryti sutartį tikrai negalima kalbėti, todėl tokie sandoriai turi būti pripažįstami negaliojančiais.

Kitas pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu – smurto arba ekonominio spaudimo įtaka. Šiuo atveju taip pat paveikiama asmens valia savanoriškai, niekam neįtakojant sudaryti sutartį, t.y. nesuteikiama asmens laisvė susitarti, o nesant asmens susitarimo negali būti sandoris pripažintas galiojančiu, nes pagrindinis sutarties elementas, kaip jau minėta, yra šalių susitarimas.

Taigi, faktinių aplinkybių dėl daryto ekonominio spaudimo nustatymas sudaro pagrindą pripažinti, kad sandoris (ar jo dalis) buvo sudarytas su šalies, veikusios tokio spaudimo įtakoje, valios trūkumais, todėl toks sandoris gali būti nugincytas pripažįstant jį negaliojančiu.

Sandoris nurodytu pagrindu gali būti pripažintas negaliojančiu tik tokiu atveju, jeigu nustatoma, kad ekonominis spaudimas buvo objektyvus ir realus. Tokio pobūdžio spaudimas visų pirma vertintinas kaip vienas iš objektyvaus ir realaus grasinimo būdų. Teisėjų kolegija akcentuoja, kad šioje civilinėje byloje nėra įrodyta, jog atsakovas objektyviais nesąžiningais veiksmais, realiai grasindamas nenaudingais ieškovui ekonominiais padariniais būtų pastarąjį

³¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-61/2006.

³² Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 303-305.

privertęs ginčijamame suderinimo akte pasirašyti susitarimą dėl baudinių netesybų taikymo ir jų dydžio. Teisės doktrinoje laikomasi nuostatos, kad ieškovo nurodytu pagrindu sandorį galima pripažinti negaliojančiu esant tokioms nustatytoms aplinkybėms:

1) kitas asmuo reikalavo sudaryti sandorį;

2) kitas asmuo grasino ekonominiais padariniais, kurių atsiradimas priklausė nuo grasinančiojo nesažiningų veiksmų;

3) sandoris sudarytas akivaizdžiai nenaudingomis jį sudariusiam asmeniui sąlygomis;

4) nesant ekonominio spaudimo, sandoris nebūtų sudarytas³³.

Sprendžiant apie smurto buvimą, svarbu nustatyti tiesioginį fizinį ar psichinį poveikį asmeniui, sudarančiam sandorį. Tai gali būti laisvės varžymas, mušimas, tiesioginis grasinimas atimti gyvybę, sužaloti sveikatą³⁴.

Dar vienas su asmens sutikimo valios trūkumu susijęs sandoris, kuris gali būti pripažintas negaliojančiu – sandoris, kai asmuo dėl susiklosčiusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis.

Remiantis teismų praktika, susiklostę aplinkybės dėl kurių asmuo buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis, laikomos:

1) sunkios aplinkybės buvo tokio pobūdžio, jog nesant kitos išeities šalis buvo priversta sudaryti nenaudingą sau sandorį;

2) šias aplinkybes žinojo ir kita šalis ir tuo pasinaudojo;

3) sandorio sąlygos buvo aiškiai nenaudingos.

Pavyzdžiui, Ieškovai R. R. ir K. R. prašė teismo pripažinti negaliojančia 2000 m. rugpjūčio 9 d. sutarties dalį, kuria UAB „Virpita“ skola Anglijos įmonei Nexford Corporation Ltd garantuojama ieškovams priklausančiais butais, esančiais (duomenys neskelbtini) taip pat pripažinti negaliojančiu 2000 m. spalio 30 d. hipotekos lakštą, kuriuo įkeisti (duomenys neskelbtini) butai. Ieškovas R. R. nurodė, kad buvo UAB „Virpita“ akcininkas ir vadovas. Įmonės veikla priklausė nuo bendrovės verslo partnerio - Didžiojoje Britanijoje registruotos įmonės Nexford Corporation Ltd. Šios įmonės savininkas S. J. siekė perimti UAB „Virpita“ kontrolę ir 1999 m. rugpjūčio 10 d. įsigijo 51 proc. UAB „Virpita“ akcijų. 2000 m. rugpjūčio mėn. ieškovas buvo iškviestas į Taliną, kur įvyko susitikimas su S. J. ir dar keliais asmenimis. Susitikimo metu

³³ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-208/2006.

³⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A 288/2003.

buvo reikalaujama sudaryti paskolos, neva UAB „Virpita“ gaunamos iš Anglijos įmonės Nexford Corporation Ltd, sutartį, kurios vykdymas būtų užtikrintas įkeičiant ieškovui priklausančius butus. Ieškovui buvo pagrasinta fiziniu susidorojimu, vadovaujamos įmonės sužlugdymu, taip atimant pragyvenimo ir šeimos išlaikymo šaltinį. Ieškovas pasirašė šią sutartį ir įtikino pasirašyti savo žmoną labai nenaudingomis sau sąlygomis dėl grasinimų ir susidėjusių sunkių aplinkybių³⁵.

Vilniaus apygardos teismas ieškinį tenkino ir nurodė, kad ieškovas pasirašė sutartį dėl sunkių susidėjusių aplinkybių, buvo priverstas užtikrinti bendrovės prievolės įvykdymą įkeisdamas savo turtą tam, kad būtų atnaujintas akmens anglies tiekimas. Sutartį pasirašyti reikalavo kreditorius Anglijos įmonė Nexford Corporation Ltd, grasindamas neigiamais ekonominiais padariniais ieškovo vadovaujamai bendrovei, ir ieškovas pasirašė sutartį akivaizdžiai sau nenaudingomis sąlygomis, siekdamas išvengti neigiamų padarinių³⁶.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad svarbiausias sutarties elementas yra šalių susitarimas, kuris turi išreikšti tikrąją abiejų šalių valią. Jeigu šalių valia kaip nors paveikiama (esant grasinimui, spaudimui, apgaulei) ar ji dėl asmens būsenos neatitinka tos valios, kurią asmuo išreikštų būdamas sveiko proto, toks sandoris prieštarauja konsensualizmo principui ir turi būti pripažintas negaliojančiu.

---

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-324/2005.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-324/2005.

3.2. Konsensualizmo principas ir sutarčių aiškinimas

Poreikis aiškinti sutartis atsiranda dėl ne visiškai aiškių atskirų sutarties sąlygų arba jei ginčijamas sutarties egzistavimas apskritai, arba sutarties sąvokų reikšmė. Teismas aiškina sutartis tada, kai tarp šalių kyla ginčas dėl sutarties esmės arba atskirų jos sąlygų. Atsitinka taip, kad sutarties tekstas skiriasi nuo tikrųjų šalių ketinimų arba netinkamai juos atspindi. Pasitaiko, kad vienos sutarties nuostatos prieštarauja kitoms. Gali būti ir taip, kad sudarydamos sutartį šalys neaptarė kai kurių sąlygų, dėl kurių kyla ginčas. Pagaliau gana dažnai sutartys, ypač tada, kai jas sudaro skirtingų valstybių fiziniai arba juridiniai asmenys, sudaromos dviem ar daugiau kalbų, o tekstai neatitinka vienas kito, todėl klausimas, kuriam sutarties tekstui teikiamas prioritetas. Visa tai susiję su sutarčių aiškinimu³⁷.

Kaip jau minėjome, teisės teorijoje pripažįstama, kad esminis sutarties požymis ir jos galiojimo sąlyga yra šalių susitarimas. Šiuolaikinėje sutarčių teisėje pirmenybė teikiama *konsensualizmo principui* (lot. *consensus ad item* – sutikimas dėl to paties, bendra nuomonė). Jis reikalauja atskleisti tikrąją šalių valią sukurti sutartinius santykius. Būtent juo remiantis teismai privalo aiškinti sutartis³⁸.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. balandžio 3 d. nutartyje Nr. 3K-3-406 konstatuota, kad esant šalių ginčui dėl sutarties turinio ir jos sąlygų, turi būti nustatyti tikrieji sutarties dalyvių ketinimai, atsižvelgiama į sutarties sąlygų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes, šalių derybas dėl sutarties sudarymo, elgesį po sutarties sudarymo, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties teksto aiškinimu³⁹.

Šios sutarčių aiškinimo taisyklės įtvirtintos ir LR CK 6.193 – 6.195 straipsniuose. CK 6.193 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad sutartys turi būti aiškinamos sąžiningai. Aiškinant sutartį, pirmiausia turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai, o ne vien remiamasi sutarties pažodiniu teksto aiškinimu. Jeigu šalių tikrųjų ketinimų nustatyti negalima, tai sutartis turi būti aiškinama atsižvelgiant į tai, kokią prasmę jai tokiomis pat aplinkybėmis būtų suteikę analogiški šalims protingi asmenys.

³⁷ Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 155.

³⁸ Majūtė V. Notarinė sutarties forma – teisėtumo garantija ar sutarčių laisvės suvaržymas? <http://www.paciolis.lt/index.php?cid=10463> prisijungimo laikas 2006-10-02.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2000.

Pavyzdžiui, vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje nustatyta, kad 2004 m. sausio 5 d. ieškovas, atsakovas ir tretysis asmuo sudarė trišalę sutartį, kurioje konstatuota, kad atsakovas skolingas ieškovui 12 635,60 Lt ir šį įsiskolinimą įsipareigoja apmokėti tretysis asmuo iki 2004 m. sausio 15 d. Byloje kilęs ginčas dėl šios sutarties aiškinimo ir sutartinių teisinių santykių teisinio kvalifikavimo: atsakovas ir tretysis asmuo teigia, kad minėta sutartimi atsakovo 12 635,60 Lt skola ieškovui yra perkelta trečiajam asmeniui ir tokiu būdu atsakovo atitinkama prievolė ieškovui yra pasibaigusi, tuo tarpu ieškovas teigia, kad minėta sutartis nėra skolos perkėlimo ir atsakovo prievolė sumokėti jam – ieškovui 12 635,60 Lt skolą nėra pasibaigusi⁴⁰.

Teismas nurodė, kad esant ginčui dėl sutarties turinio bei jos sąlygų, sutartis turi būti aiškinama sąžiningai, nustatant tikruosius sutarties šalių ketinimus, o ne vien remiantis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu; sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes, į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir į kitas reikšmingas aplinkybes (CK 6.193 straipsnis). Teismas konstatavo, kad trišalės sutarties tekste nėra aiškiai ir nedviprasmiškai išreikšta jos šalių valia, kad atsakovo skola ieškovui perkeliama trečiajam asmeniui ir pastarasis perima šią skolą, o atsakovas atleidžiamas nuo turimos prievolės ieškovui vykdymo. Sutarties aiškinimui reikšmingos ir faktinės aplinkybės, susijusios su jos vykdymu, jos šalių elgesiu po sutarties sudarymo⁴¹.

Kaip matome, šioje normoje įtvirtintas konsensualizmo principas, kuris reikalauja atsižvelgti į šalių ketinimus, jų valią, o ne tam tikras sutarties dalis. Šiuo atveju paneigiamas formalizmas, kuris priešingas konsensualizmui, nes formalizmas prioritetą teikia ne šalių valiai, o tos valios išorinei išraiškos formai. Tačiau, reikia pažymėti, kad nors šiandien sutarčių teisėje formalizmo kur kas mažiau, kartais sutarčiai galioti nepakanka vien šalių susitarimo, o reikalaujama tam tikros jo išraiškos formos.

Valios išraiškos klausimas turi ypatingą reikšmę. Sutarties šalis pagal valios išraišką sprendžia apie potencialaus kontrahento valią ir atitinkamai derina savo elgesį⁴². Jei į pirmą vietą būtų iškeliama valia, toks atskaitos taškas galėtų sudaryti pavojingą neapibrėžtumą – kiekvieną kartą šalis, sudariusi sutartį, iki sutarties pabaigos baimintųsi sulaukti iš kontrahento reikalavimo

---

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2005.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2005.

⁴² Gumbis J. Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas, 2002. P. 43-45.

pripažinti sutartį negaliojančia dėl to, jog pastarasis teigtų, kad „padarė ne tai, ko norėjo (norėjo ir galėjo padaryti)“.

Tačiau ir valios išraiškai negalime teikti pirmenybės prieš valią. Toks primatas negali egzistuoti, nes pasekmė negali eiti pirma priežasties. Mūsų nuomone, sutartis – tai subjektyvaus elemento (valios) ir objektyvaus elemento (valios išraiškos) vienybė. Asmuo, sudarantis sutartį, savo veiksmais išreiškia valią sukurti, pakeisti ar panaikinti teises ir pareigas. Žmogaus valia – tai jo vidinis psichikos aktas, o ją išreiškiantis veiksmas – tai objektyviai suvokiamas žmogaus elgesys. Susiformavusi valia išreiškiama žodžiais (pasakytais arba parašytais) arba veiksmais, liudijančiais valios išraišką.

Sutartis – tai atitinkamai įforminta teisės subjektų valios išraiška. Valios išraiškos dinamiką sudarant sutartį supaprastintai galima apibūdinti taip – vadovaudamiesi savo asmeniniais interesais (valios išraiškos motyvais), subjektai (šalys) iškelia savo sąlygas – pasiūlymus, pageidavimus dėl vienokių ar kitokių nustatomo sutartinio ryšio elementų. Tai vienašalės valios išraiškos, kurios suderinamos sutarties rėmuose. Derindami individualias sąlygas, subjektai susitaria dėl abi puses tenkinančių sąlygų ir taip sudaro sutartį. Taigi suderintomis sutarties sąlygomis išreiškiama suderinta sutarties šalių valia.

Šalių valios išraiškos sutartyje nesusilieja į vieningą valios išraišką, sutartinis ryšys gali būti transformuotas naujomis valios išraiškomis. Subjektai turi teisę keisti ir papildyti sutartį, inicijuoti sutarties sustabdymą arba nutraukimą. Iš kitos pusės, subjektas vienašališkai negali nutraukti sutarties – jis privalo savo sprendimą suderinti su kitu subjektu. Šalys turi abipuses teises ir pareigas spręsdamos sutartinius ginčus.

Sutartinių valios išraiškų esmė yra ta, kad sutarties subjektai laisvai išreiškia savo valią. Sutarties laisvė reiškia, kad teisinių santykių subjektai patys sprendžia, ar jiems sudaryti konkrečią sutartį ar jos nesudaryti. Taigi pirmiausia sutarties laisvės principas reiškia laisvę sudaryti sutartį ar jos nesudaryti. Tai reiškia, kad negalima priversti asmens sudaryti sutartį prieš jo valią, išskyrus atvejus, kai tokia pareiga nurodyta įstatyme ar vienašališku įsipareigojimu. Sutarties laisvė taip pat reiškia, kad sutarties šalys turi teisę ne tik sudaryti sutartį, bet ir susitarti dėl jos sąlygų, tai yra sutarties laisvė apima ir laisvę savarankiškai nustatyti jos turinį bei formą, išskyrus atvejus, kai tam tikras sutarties sąlygas ar jos turinį nustato imperatyvios įstatymo normos arba tam tikrų sąlygų reikalauja gera moralė, viešoji tvarka ar teisės principai. Taigi šalys savarankiškai nustato savo santykių turinį ir formą. Tai vadinama valios autonomija. Čia galime kalbėti ir apie valios

išraiškos autonomiją, nes ji logiškai siejama su sutarties subjektų valios išraiškų individualumu ir suderinamumu sutartyje⁴³.

CK 6.193 straipsnio 1 dalyje, įtvirtintas konsensualizmo principas reikalauja, kad aiškinant sutartis, esant lingvistinės sutarties teksto reikšmės ir šalių tikrųjų ketinimų skirtumui, pirmenybę teikti bendriesiems tikriesiems šalių ketinimams.

Taigi, esant ginčui dėl sutarties turinio ir jos sąlygų, sutartis aiškinama nustatant tikruosius sutarties dalyvių ketinimus, o ne vien remiantis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. Be to, sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes. Aiškinant sutartį taip pat turi būti atsižvelgiama į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kitas reikšmingas aplinkybes⁴⁴.

Tai reiškia, kad sutarties aiškinimui svarbus ne tik sutarties tekstas, bet ir faktinės aplinkybės, susijusias su sutarties sudarymu, vykdymu ir kitokiais šalių veiksmais. Todėl aiškinant sutartį privalu atsižvelgti į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, pasirašytus derybų dokumentus, žodinius ir rašytinius šalių pareiškimus, tarpusavio susirašinėjimą, susiklosčiusius šalių tarpusavio santykius, prekybos ir kitus papročius, faktinius šalių veiksmus sutartį sudarant, vykdant, keičiant ir panašiai. Faktiniai šalių veiksmai padeda nustatyti tikruosius šalių ketinimus.

Neretai šalys į po ilgesnių derybų sudaromą sutartį įtraukia specialią sąlygą, numatančią, kad tai yra vienintelis susitarimas, o visas iki tol buvęs šalių susirašinėjimas ar pasirašyti dokumentai netenka galios (integracijos, arba susijungimo, išlyga). Tačiau tokia sutarties sąlyga neturi įtakos sutarties aiškinimui – visa ikisutartinė šalių dokumentacija ir susirašinėjimas gali būti panaudoti sutarčiai aiškinti ir bendriesiems šalių ketinimams nustatyti⁴⁵.

Ši CK norma įtvirtina subjektyvaus sutarties aiškinimo principą, reikalaujantį išsiaiškinti tikruosius sutarties šalių ketinimus, o ne vien rašytinį sutarties tekstą. Šis principas reiškia, kad esant lingvistinės sutarties teksto reikšmės ir tikrųjų šalių ketinimų skirtumui, pirmenybę reikia teikti bendriesiems sutarties šalių ketinimams, kuriuos jos turėjo omenyje sudarydamos sutartį.

Pavyzdžiui, Ieškovas UAB "Sauliuta" 2002 m. lapkričio 11 d. ieškinio pareiškimu kreipėsi į teismą, nurodydamas, kad 2001 m. rugsėjo 3 d. su atsakovu AB "Lytagra" sudarė traktorių pirkimo – pardavimo sutartį, kuria būdamas pirkėju ieškovas įsipareigojo sutartyje

⁴³ Gumbis J. Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas, 2002. P. 43-45.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2000.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius, 2003. P. – 253 – 254.

nustatytais terminais už pateiktas prekes apmokėti sutartą prekių kainą. Pirkimo – pardavimo sutartis numatė, kad pirkėjas dalimis numatytais terminais sumoka pardavėjui 122500 Lt sumą ir, jog pasikeitus buhalteriniam JAV dolerio kursui lito atžvilgiu, iki pilno atsiskaitymo už traktorius, nesumokėtos sumos dydis perskaičiuojamas atsižvelgiant į santykio pasikeitimo dydį. Ieškovui atliekant mokėjimus Lietuvos banko sprendimu litas buvo atsietas nuo JAV dolerio, dėl to šių valiutų santykis tapo kintamas. Todėl, apmokėdamas likusias pagal sutartį priklausančias mokėti sumas, jas ieškovas kiekvienu atveju perskaičiuodavo atsižvelgdamas į mokėjimo dieną banko nustatytą oficialų JAV dolerio ir lito santykį. Tokiu būdu, ieškovo tvirtinimu, įsipareigojimai pagal sutartį sumokėti nustatytą prekių kainą yra įvykdyti, o atsakovas neteisėtai reikalauja sumokėti papildomai neperskaičiuotos sumos dalį⁴⁶.

Lietuvos Aukščiausiasis teismas nurodė, kad esant ginčui tarp šalių dėl skirtingai šalių traktuojamų sutarties sąlygų vykdymo bei dėl galimai nepagrįstai įgyto turto, išeinančio už sutartyje numatytos sutarties kainos, grąžinimo, pirmiausia, turi būti remiamasi CK 6.193 str. išdėstytomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, jose suformuluotais tinkamo aiškinimo kriterijais. Bylos šalys prekių pirkimo – pardavimo sutartyje vienareikšmiškai numatė sąlygą, kad pasikeitus lito ir vienos pagrindinių pasaulio valiutų – JAV dolerio santykiui, pirkėjui likusi mokėti suma perskaičiuojama ir pirkėjas privalo mokėti pakeistą sumą. Nei ieškovas, nei atsakovas bylos nagrinėjimo metu šios susitarimo sąlygos neginčijo. Susitarimą pasirašiusios šalys laisva valia susiejo sutarties kainą, tuo pačiu ir gaunamą naudą, su ne nuo šalių valios priklausančiomis aplinkybėmis – užsienio valiutos vertės pokyčiu. Tai reiškia, kad kiekviena iš šalių turėjo numatyti galimus dėl valiutų vertės svyravimų ateityje kilsiančius nuostolius, pasireiškiančius atsakovo negautomis dėl JAV dolerio nuvertėjimo pajamomis arba, įvykus priešingai, t. y. padidėjus JAV dolerio vertei lito atžvilgiu, dėl to atitinkamai padidėsančią sutarties kainą, kurią apmokėti įsipareigojo ieškovas. Tokiu būdu abi šalys pasirašė kainos prasme neapibrėžtą (rizikos) sutartį. Todėl negali būti laikomas sąžiningu toks šios sutarties sąlygos aiškinimas, jog minėta sąlyga, pakrypus šaliai nenaudinga linkme, tai šaliai netaikoma. Toks sutarties aiškinimas paneigtų sutarties sąlygos esmę, būtų pažeistas sutarties šalių lygiateisiškumo principas ir sudarytų sąlygas vienai iš šalių tapti nepagrįstai privilegijuota nevykdant sutarties. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad sudarytos laisva valia komercinės sutarties šalys negali pateisinti iš sutarties kylančių įsipareigojimų nevykdymo tuo, jog šalys susitarė dėl kai kurių nepalankių sutarties sąlygų vienos

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-813/2003.

iš šalių atžvilgiu, netgi ir tuomet, kai šaliai nenaudingų sąlygų prisiėmimas reikštų neprotingos rizikos buvimą įprastos verslo aplinkos sąlygomis⁴⁷.

Tačiau konsensualizmo principo nereikia pervertinti, nes esant nesutarimui tarp sutarties šalių dėl ketinimų, dėmesį reikia suteikti į lingvistinę sutarties teksto analizę, nes ji gali padėti nustatyti, kurios šalies ketinimai atitinka ir sutarties lingvistinę prasmę. Todėl CK 6.193 straipsnio norma taip pat nustato, kad kai šalių bendrų ketinimų nepavyksta nustatyti, sutartį reikia aiškinti taip, kaip jos tekstą suprastų protingas žmogus, būdamas šalis tokiomis pat aplinkybėmis, pavyzdžiui, tokios pat profesijos, patirties ar kvalifikacijos⁴⁸.

Šalių tikruosius ketinimus, susitarimą dėl sutarties sudarymo padeda nustatyti ir kitas sutarčių aiškinimo principas – jos tikslų aiškinimas. Sutarties tikslas paprastai beveik visuomet padeda atskleisti tikruosius šalių ketinimus, vienos ar kitos sąlygos prasmę ir panašiai.

Konsensualizmo principas taikomas ir užpildant sutarčių spragas. CK 6.195 straipsnis numato, kad jeigu šalys neaptarė tam tikrų sutarties sąlygų, reikalingų sutarčiai vykdyti, tai šias sutarties spragas vienos iš šalių reikalavimu gali pašalinti teismas, nustatydamas atitinkamas sąlygas, atsižvelgdamas į dispozityviasias teisės normas, šalių ketinimus, sutarties tikslą ir esmę, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijus.

Apibendrinant galima teigti, kad konsensualizmo principas reikalauja, kad teismas, aiškindamas sutartį prioritetą teiktų tikrajai šalių valiai, jų tikriesiems ketinimams sudarant sutartį. Ta pačia dvasia reglamentuotas ir CK 6.193 straipsnis, kuriame nurodyti pagrindiniai su konsensualizmo principu artimai susiję sutarčių aiškinimo principai: 1) sąžiningumas aiškinant sutartį; 2) pirmenybės teikimas tikriesiems šalių ketinimams, o ne vien pažodiniam sutarties tekstui (taigi valia yra lemianti); 3) nesant galimybės nustatyti šalių tikrųjų ketinimų aiškinama atsižvelgiant į protingo žmogaus kriterijų; 4) visos sutarties sąlygos aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą bei jos sudarymo aplinkybes; 5) jei abejojama dėl sąvokų, atsižvelgiama į sutarties prigimtį, esmę ir dalyką; 6) abejojant dėl sutarties sąlygų jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai; 7) visais atvejais sutarties sąlygos aiškintinos vartotojo naudai ir sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai; atsižvelgiama ir į šalių elgesį po sutarties sudarymo ir papročius.

---

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-813/2003.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius, 2003. P. – 252.

Sutartiniams santykiams valios išraiškos klausimas yra itin svarbus, nes apie potencialaus kontrahento valią dalyviai sprendžia pagal jos išraišką ir į ją orientuoja savo veiksmus. Aiškinant sutartis nustatyti tikruosius šalių ketinimus ypač svarbu pripažįstant sandorius tariamais arba apsimestiniais. Pirmuoju atveju valios apkritai nėra (sutartis sudaroma dėl akių, nesiekiant teisinių padarinių), antruoju valia paslėpta (sutartis sudaroma siekiant pridengti kitą sutartį)⁴⁹.

Kalbant apie užsienio šalių nacionalinėse teisėse galiojančias sutarčių aiškinimo taisykles pažymėtina, kad pasaulyje nėra visuotinai priimtų sutarties teksto aiškinimo principų. Tačiau galima išskirti su vyraujančius sutarties aiškinimo metodus – subjektyvųjį ir objektyvųjį.

Subjektyvusis sutarties aiškinimo metodas reikalauja, kad aiškinant sutartį būtų nustatyti tikrieji, t.y. subjektyvūs, šalių ketinimai. Subjektyvus sutarties aiškinimo metodas paplitęs kontinentinės teisės sistemos valstybėse. Jose gramatinis sutarties teksto aiškinimas turi antraeilę reikšmę. Kaip matome, viena iš tokių šalių yra Lietuva.

Bendrajai teisei būdingas objektyvusis sutarties aiškinimo metodas. Jį taikant pabrėžiama gramatinė sutarties teksto išraiška, o ne šalių vidinių ketinimų nustatymas.

Pažymėtina, kad yra šalių kuriose taikomi abu metodai, yra tokių kur vyrauja vienas iš šių metodų, o kitas taikomas kaip pagalbinis.

Panagrinėsime keletą iš užsienio valstybių praktiką. Pavyzdžiui, esminis sutarties aiškinimo bruožas JAV, kaip ir Anglijoje, yra žodinių įrodymų taisyklė (*parol evidence rule*). JAV teismų perimta iš bendrosios teisės. Vėliau ji buvo įtvirtinta ir JAV vieningo komercinio kodekso 2-202 straipsnyje. Ši taisyklė suteikia pirmenybę rašytiniam sutarties tekstui. Jeigu šalys sudarydamos sutartį turėjo omenyje visai ką kita, negu tai, kas užfiksuota sutarties tekste, arba atskiras sutarties sąlygas suvokė visai kitaip, negu numatyta sutartyje, jos šių faktų negali įrodinėti remdamosi nei liudytojais, nei rašytiniais įrodymais, jeigu šie įrodymai prieštarauja sutarties tekstui. Teismas visuomet šalių teises ir pareigas nustato vadovaudamasis sutarties tekstu. Taigi raštu sudarytą sutartį aiškinti galima tik remiantis jos tekstu. Jokie kiti žodiniai ar rašytiniai įrodymai, pavyzdžiui, šalių susirašinėjimo vykstant deryboms medžiaga, negali būti panaudojami⁵⁰.

Tačiau ši taisyklė nėra be išlygų. Pirma, ji taikoma tik kai tarp sutarties teksto ir kitų įrodymų kyla prieštaravimų. Bet jeigu sutartyje yra spraga, t. y. jeigu tam tikra sutarties sąlyga

⁴⁹ Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 157.

⁵⁰ Gordon D. Shaber, Claude D. Rohwer. Contracts in a Nutshell, 2th ed. P. 222 – 239.

joje visai nenurodyta, šalių ketinimai dėl tos sąlygos gali būti įrodyti ir remiantis kitais įrodymais, pavyzdžiui, įvairiais dokumentais, kuriais šalys pasikeitė derybose.

Taigi tiek JAV, tiek Anglijoje galioja objektyvus sutarties aiškinimo principas. Šiose valstybėse teismo funkcija, aiškinant sutartį, apsiriboja sutarties tekste vartojamų sąvokų ir teiginių objektyvios reikšmės nustatymu. Todėl sutarčiai aiškinti vidiniai, subjektyvūs šalių ketinimai praktiškai neturi jokios reikšmės. Manoma, kad vidiniai šalių ketinimai yra išreikšti jų žodžiais ir rašytinės sutarties tekste, tad dera nustatyti objektyvią sutarties teksto reikšmę, o ne tai, ką iš tikrųjų šalys turėjo omenyje⁵¹.

Anglijos teismai vadovaujasi tokiomis sutarties aiškinimo taisyklėmis:

- šalių ketinimai nustatomi vadovaujantis objektyvia pavartotų žodžių ir sutarties teksto reikšme, t. y. sutarties tekste vartojami terminai, teiginiai ir t. t. aiškinami taip, kaip juos suprastų protingas žmogus, o tai reiškia, kad visi sutarties tekste vartojami žodžiai dažniausiai aiškinami remiantis gramatine jų reikšme;

- atsižvelgiama į sutarties prigimtį ir jos komercinį tikslą;

- sutartis aiškinama visa apimtimi, taikant sisteminių aiškinimo metodą, leidžiantį įvertinti visą jos tekstą ir turinį, o ne pabrėžti tik atskirus jos punktus ar sąlygas, ir jeigu sutarties tekstas išdėstytas keliuose dokumentuose, visi jie turi būti aiškinami kaip vientisas aktas;

- rašytinei sutarčiai aiškinti negali būti naudojami jokie kiti įrodymai, išskyrus patį sutarties tekstą, t. y. taikoma žodinių įrodymų taisyklė;

- sutartyje vartojami moksliniai ir techniniai terminai aiškinami taip, kaip juos aiškina atitinkami žodynai ar enciklopedijos;

- jeigu žodžio reikšmė apibrėžta įstatyme, vadovaujama įstatymo pateikta žodžio definicija;

- pirmenybė teikiama aiškiai išreikštų, o ne numanomų sutarties sąlygų prasmei⁵².

Rusijos civilinis kodeksas taip pat įtvirtina bendrajai teisei būdingą objektyvaus sutarties aiškinimo metodą: sutarties sąlygos turi būti aiškinamos remiantis tiesiogine sutarties teksto žodžių ir teiginių reikšme. Tokia pozicija, be abejo, kiek keista, nes Rusijos civilinis kodeksas parengtas remiantis kontinentinės teisės sistemos tradicija.

---

⁵¹ P.S. Atiyah. An Introduction to the Law of Contract, 5th ed. P. 195 – 198.

⁵² Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius, 1996. P. 354 - 356.

Tiesioginė sutarties teksto žodžių reikšmė nustatoma lyginant aiškinamą sutarties sąlygą su kitomis jos sąlygomis ir atsižvelgiant į sutarties esmę.

Jeigu, remiantis objektyviuoju metodu, sutarties turinio nustatyti nepavyksta, papildomai taikomas subjektyvusis metodas. Tada, atsižvelgiant į sutarties esmę, aiškinamasi tikroji bendra šalių valia. Tokiais atvejais vertinamos ir kilos aplinkybės, pavyzdžiui, preliminariniai šalių susitarimai derybose, jų susirašinėjimas, tarp šalių susiklosčiusi praktika, vėlesni šalių veiksmai ir verslo papročiai.

Objektyvusis sutarčių aiškinimo metodas taikomas ir Švedijoje, skirtingai nei daugumoje Europos valstybių. Tad pirmiausiai siekiama nustatyti objektyvią, gramatinę rašytinės sutarties teksto reikšmę. Šalia nurodyto principo taikomos tokios sutarties aiškinimo taisyklės:

- jeigu rašytinė sutartis buvo pakeista šalių pasirašytu papildomu dokumentu, aiškinant visą sutarties tekstą, pirmenybė teikiama šio dokumento reikšmei;

- aiškinant sutartį, visuomet atsižvelgiama į imperatyvių teisės normų reikalavimus, taip pat į įstatymų rengimo medžiagą ir papročius;

- pirmenybė teikiama sutarties šalių individualiai aptartų, o ne standartinių sąlygų reikšmei;

- sutarties spragas teismas šalina taikdamas atitinkamas teisės normas arba papročius⁵³.

Visai kitokia sutarčių aiškinimo praktika kontinentinės teisės valstybėse. Viena tokių Italija. Italijoje pripažįstamas subjektyvusis sutarčių aiškinimo principas, reiškiantis, kad sutartis turi būti aiškinama atsižvelgiant į tikruosius, vidinius šalių ketinimus, todėl pripažįstama, kad esminę reikšmę aiškinant sutartį turi ne sutarties tekstas ar atskiri jame vartojami žodžiai, o subjektyvios šalies ar šalių nuostatos. Pavyzdžiui, vasarnamio ir parko pirkimo-pardavimo sutartyje nebuvo aptartas terasų, fontanų, medžių, skulptūrų pardavimas. Italijos Aukščiausiasis Teismas sprendime nurodė, kad aiškinant šią sutartį būtina atsižvelgti į tikruosius šalių ketinimus. Jeigu šalys iš tiesų turėjo omenyje ir šiuos objektus, jie laikytini vasarnamio ir parko priklausiniais, nors sutartyje apie juos nė neužsimenama⁵⁴.

Remiantis Italijos teismų praktika aiškinant sutartį, šalių ketinimai yra vertinami, kitaip tariant, atsižvelgiama į šalių ketinimus derantis, sudarant ir vykdant sutartį. Sutartis aiškinama

---

⁵³ Jam Ramberg. *Autonomy of contract and Non-mandatory Law*. Scandinavian Studies in Law, 1993. P. 149.

⁵⁴ Mikelėnas V. *Sutarčių teisė*. Vilnius, 1996. P. 355 - 356.

vadovaujantis sąžiningumo principu. Sąžiningumas suprantamas dviem prasmėmis: subjektyvia ir objektyvia.

Subjektyvia prasme sąžiningumas reiškia psichologinę šalies būseną, kai ji suvokia, kad elgiasi moraliai ir teisėtai arba, atvirkščiai, - amoraliai ir neteisėtai. Pavyzdžiui, teismas privalo nustatyti, ar šalis žinojo arba turėjo žinoti, kad trečiasis asmuo prieš kitą šalį naudoja smurtą ar apgaulę; ar turto įgijėjas žinojo arba turėjo žinoti perkąs turtą iš asmens, neturinčio teisės jį parduoti, ir t. t.⁵⁵

Objektyvia prasme sąžiningumas reiškia asmens socialinę elgesį, atitinkantį lojalumo, solidarumo, pagarbos visuomenei kriterijus. Pavyzdžiui. Civilinio kodekso 1337 ir 1338 straipsniai reikalauja, kad šalys esant ikisutartiniams santykiams elgtųsi sąžiningai. Teismas, aiškindamas sutartį, turi nustatyti, ar šalies elgesys konkrečiu atveju atitiko objektyvius sąžiningo elgesio kriterijus.

Jeigu subjektyvių, vidinių šalių ketinimų neįmanoma nustatyti, sutartis aiškinama vadovaujantis objektyviuoju metodu. Tai reiškia, kad Italijoje objektyvusis sutarties aiškinimo metodas gali būti taikomas, bet tik kaip pagalbinis.

Kita subjektyvų metodą taikanti valstybė – Japonija. Japonijos civiliniame kodekse nėra specialių normų sutarties aiškinimui reguliuoti. Todėl sutarties aiškinimo principus yra suformavusi Japonijos teisės doktrina ir teismų praktika, pagal kurią sutartis turi būti aiškinama atsižvelgiant į tikruosius šalių ketinimus. Visais atvejais reikalaujama atsižvelgti į šalių valią nepriklausomai nuo to, kaip ji bebūtų išreikšta - aiškiai ar numanomai. Aiškinant rašytinės sutarties tekstą, būtina atsižvelgti ne tiek į gramatinę jame vartojamų žodžių reikšmę, kiek į tai, ką šalys iš tikrųjų turėjo omenyje vartodamos vieną ar kitą žodį ar pasakymą. Aiškinant sutartį turi būti atsižvelgta į įstatymo pripažintus papročius. Pavyzdžiui, jeigu abi pervežimo sutarties šalys yra verslininkai, o sutartyje nurodytas tik krovinio pristatymo vietos pavadinimas, tarkim, miestas, laikoma šalis susitarus krovinį pristatyti į gavėjo sandėlį arba į tos vietovės uostą ar geležinkelio stotį.

Prancūzijos sutarčių teisėje vyrauja šalių autonomijos principas, tad pagrindinis yra subjektyvus sutarties aiškinimas, pagrįstas konsensualizmo teorija. Konsensualizmo principas reikalauja, kad teismas, aiškindamas sutartį, nustatytų vidinius šalių ketinimus, tikrąją jų valią. Šis reikalavimas labai aiškiai įtvirtintas Prancūzijos civilinio kodekso 1156 straipsnyje: „Aiškinant

---

⁵⁵ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius, 1996. P. 355 - 356.

sutartį visų pirma būtina atsižvelgti į bendrą šalių ketinimą, o ne į literatūrinę (gramatinę) sutarties sąlygų reikšmę.“

Kitas sutarties aiškinimo principas įtvirtintas Civilinio kodekso 1157 straipsnyje: „Jeigu sutarties sąlygą galima aiškinti dvejopai, privalu remtis ta jos prasme, kuri ką nors reiškia, o ne ta, kuri konkrečiu atveju yra bereikšmė.“

Civilinio kodekso 1159 straipsnis nustato, kad aiškinant neaiškias sutarties sąlygas turi būti atsižvelgta į šalies, kurioje buvo sudaryta sutartis, papročius. Ši taisyklė taip pat taikoma užpildant sutarties spragas.

Pažymėtina, kad Prancūzijoje tuomet kai dalis sutarties teksto yra atspausdinta, o dalis parašyta ranka, teikiama pirmenybė ranka parašytam sutarties tekstui, nes jis atspindi tikrąją šalies valią.

Subjektyvusis sutarčių aiškinimo metodas taikomas ir Vokietijoje, Olandijoje, Šveicarijoje ir kitose Europos šalyse.

Mūsų nuomone, objektyvusis sutarčių aiškinimo būdas yra kritikuotinas, nes rašytinės sutarties tekstas gali skirtis nuo tikrųjų šalies ketinimų. Pavyzdžiui, šaliai pasirašius atidžiai neperskaitytą sutarties tekstą, o vėliau paaiškėjus, kad sutartis vieną ar kitą sąlygą numato kitaip, nei šalis įsivaizdavo, remiamasi abejotino turinio sutartyje numatytais sąlygomis, o ne atsižvelgiama į šalies sudariusios sutartį vidinius ketinimus ir tų sąlygų suvokimą. Subjektyvusis sutarčių aiškinimo būdas šiuo požiūriu daug pranašesnis, nes jis atitinka tikrąją sutarties šalių valią, kuri lėmė tam tikros sutarties sudarymą. Manome, teigiama yra valstybių praktika kuomet taikant subjektyvų sutarčių aiškinimo metodą nenustačius tikrųjų šalių ketinimų, remiamasi objektyviuoju metodu kaip pagalbiniu.

IŠVADOS

1. Konsensualizmo principas reiškia, kad sutarčių teisėje pagrindinė reikšmė teikiama šalių valiai. Dėl šios priežasties tik veiksnios šalys savo veiksmais gali sukurti tarpusavio teises ir pareigas.

2. Sutarties esmė – šalių susitarimas, jų valios išraiška. Susitarimo (valios išraiškos) faktui kiti veiksniai neturi turėti įtakos. Šiuolaikiniai sutarčių teisei būdingas ne formalizmas, o konsensualizmas, nes sutarčių teisė teikia pirmenybę sutarties šalių valiai, o ne jos išorinei išraiškai. Formalūs reikalavimai gali būti įtvirtinti tik sąžiningos šalies ir viešajam interesui apsaugoti, priešingu atveju nereikalingų formalumų įtvirtinimas turėtų būti vertinamas kaip valstybės kišimasis į šalių santykius ir jų valios reikšmės menkinimas.

3. Bendrosios teisės tradicijos šalyse konsensualizmo principas taikomas labai ribotai. Čia vyrauja formalizmo principas, nes aiškiai detalizuojama kokie sandoriai turi būti sudaryti raštu. JAV, Anglijoje ir kitose bendrosios teisės tradicijos šalyse vadovaujama objektyviaja doktrina pagal, kurią buvo ar ne šalies sutikimas sudaryti sutartį, buvo ar ne ketinimas sukurti sutartinius teisinius santykius, nustatoma ne aiškinantis tikruosius šalies ketinimus, o išorinį, objektyvų šalies elgesį - sutarties tekstą ir kitus dokumentus.

4. Kontinentinės teisės šalyse prioritetą teikiamas konsensualizmo principui. Šiose šalyse vyrauja nuomonė, kad sutarčiai sudaryti pakanka šalių valios sukurti tarpusavio teisinius santykius išraiškos. Todėl tradicinė sutarties sudarymo schema - oferta ir akceptas - neturėtų būti komplikuojama įvairių formalumų laikymosi reikalavimų. Kontinentinės teisės šalyse sutarties sudarymo faktas gali būti įrodinėjamas bet kokiomis įrodinėjimo priemonėmis.

5. Darbo hipotezė, jog konsensualizmo principas Lietuvos Respublikos sutarčių teisėje taikomas plačiau nei formalizmo ir yra dominuojantis tokiuose sutarčių teisės institutuose kaip sutarčių aiškinimas ir negaliojimas, pasitvirtino.

6. Kiekvienas sandoris kaip veiksmas yra valios ir valios išraiškos vienybė. Svarbiausias sutarties elementas yra šalių susitarimas, kuris turi išreikšti tikrąją abiejų šalių valią. Jeigu šalių valia kaip nors paveikiama (esant grasinimui, spaudimui, apgaulei) ar ji dėl asmens būsenos neatitinka tos valios, kurią asmuo išreikštų būdamas sveiko proto, toks sandoris prieštarauja konsensualizmo principui ir turi būti pripažintas negaliojančiu.

7. Sutartiniams santykiams valios išraiškos klausimas yra itin svarbus, nes apie potencialaus kontrahento valią dalyviai sprendžia pagal jos išraišką ir į ją orientuoja savo

veiksmus. Aiškinant sutartis nustatyti tikruosius šalių ketinimus ypač svarbu pripažįstant sandorius tariamais arba apsimestiniais. Pirmuoju atveju valios apkritai nėra (sutartis sudaroma dėl akių, nesiekiant teisinių padarinių), antruoju valia paslėpta (sutartis sudaroma siekiant pridengti kitą sutartį).

8. Konsensualizmo principas reikalauja, kad teismas, aiškindamas sutartį prioritetą teiktų tikrajai šalių valiai, jų tikriesiems ketinimams sudarant sutartį. Ta pačia dvasia reglamentuotas ir LR CK 6.193 straipsnis, kuriame nurodyti pagrindiniai su konsensualizmu principu artimai susiję sutarčių aiškinimo principai: 1) sąžiningumas aiškinant sutartį; 2) pirmenybės teikimas tikriesiems šalių ketinimams, o ne vien pažodiniam sutarties tekstui (taigi valia yra lemianti); 3) nesant galimybės nustatyti šalių tikrųjų ketinimų aiškinama atsižvelgiant į protingo žmogaus kriterijų; 4) visos sutarties sąlygos aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą bei jos sudarymo aplinkybes; 5) jei abejojama dėl sąvokų, atsižvelgiama į sutarties prigimtį, esmę ir dalyką; 6) abejojant dėl sutarties sąlygų jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai; 7) visais atvejais sutarties sąlygos aiškintinos vartotojo naudai ir sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai; atsižvelgiama ir į šalių elgesį po sutarties sudarymo ir papročius.

9. Pasaulyje nėra visuotinai priimtų sutarties teksto aiškinimo principų. Tačiau galima išskirti su vyraujančius sutarties aiškinimo metodus – subjektyvųjį ir objektyvųjį. Subjektyvusis sutarties aiškinimo metodas reikalauja, kad aiškinant sutartį būtų nustatyti tikrieji, t.y. subjektyvūs, šalių ketinimai. Subjektyvus sutarties aiškinimo metodas paplitęs kontinentinės teisės sistemos valstybėse, tarp jų ir Lietuvoje. Jose gramatinis sutarties teksto aiškinimas turi antraeilę reikšmę. Bendrajai teisei būdingas objektyvusis sutarties aiškinimo metodas. Jį taikant pabrėžiama gramatinė sutarties teksto išraiška, o ne šalių vidinių ketinimų nustatymas.

10. Objektyvusis sutarčių aiškinimo būdas yra kritikuotinas, nes rašytinės sutarties tekstas gali skirtis nuo tikrųjų šalies ketinimų. Šaliai pasirašius atidžiai neperskaitytą sutarties tekstą, o vėliau paaiškėjus, kad sutartis vieną ar kitą sąlygą numato kitaip, nei šalis įsivaizdavo, remiamasi abejotino turinio sutarties sąlygomis, o ne atsižvelgiama į šalies vidinius ketinimus ir tų sąlygų suvokimą. Subjektyvusis sutarčių aiškinimo būdas šiuo požiūriu daug pranašesnis, nes jis atitinka tikrąją sutarties šalių valią, kuri lėmė tam tikros sutarties sudarymą. Teigiama yra valstybių praktika kuomet taikant subjektyvų sutarčių aiškinimo metodą nenustačius tikrųjų šalių ketinimų, remiamasi objektyviuoju metodu kaip pagalbiniu.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Žin., 2000. Nr. 74.
3. Lietuvos Respublikos 1992 m. rugsėjo 16 d. advokatūros įstatymas // Žin., 1992, Nr. 30-911.
4. Lietuvos Respublikos 1993 m. gruodžio 23 d. žemės nuomos įstatymas // Žin., 1994, Nr. 3-41.
5. Lietuvos Respublikos 1996 m. kovo 14 d. Labdaros ir paramos fondų įstatymas // Žin., 1996, Nr. 32-787.
6. UNIDROIT Principles of International Commercial Contract (2004).

Specialioji literatūra:

7. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
8. Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga. Jurisprudencija, 2002, t. 28 (20). P. 23 – 33.
9. Dambrauskaitė A. Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos. Jurisprudencija, 2003, t. 37 (29). P. 79 - 88.
10. Gordon D. Shaber, Claude D. Rohwer. Contracts in a Nutshell, 2th ed.
11. Gumbis J. Asmens autonomijos privačiuose susitarimuose ribojimo priežastys ir apimtis // Teisė. 2002, t. 42, p. 54-65.
12. Gumbis J. Sutarties laisvės teisinės ribos. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas, 2002.
13. Jam Ramberg. Autonomy of contract and Non-mandatory Law. Scandinavian Studies in Law, 1993.
14. Introduction to Dutch Law for Foreign Lawyers. <http://www.library.uu.nl/publarchief/jb/congres/01809180/15/b8.pdf> prisijungimo laikas 2006-09-10.
15. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius, 2001.

16. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius, 2003.
17. Majūtė V. Notarinė sutarties forma – teisėtumo garantija ar sutarčių laisvės suvaržymas? <http://www.paciolis.lt/index.php?cid=10463> prisijungimo laikas 2006-10-02.
18. Majūtė V. Sandorių teisinė registracija. Juristas, 2005, Nr. 6. P. 33 – 38.
19. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius, 1996.
20. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, 2000.
21. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Kaunas, 1996.
22. Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Petrauskaitė D. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius, 2005.
23. Pranckevičius A., Pumputienė R. Sandorių negaliojimo pagrindai ir pasekmės (1 ir 2). Juristas, 2005, Nr. 4. P. 3 – 11. 2005, Nr. 5. P. 20 – 30.
24. Principles of European Contract Law http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI og II.htm
25. P.S. Atiyah. An Introduction to the Law of Contract, 5th ed.
26. Sally Wheeler, Jo Shaw. Contract Law. Cases, Materials and Commentary. Oxford, Clarendon Press, 1994.
27. Vitkevičius P., Vėlyvis S. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1998.
28. Иванов В. В. К вопросу об общей теории договора. // Государство и право. 2000.
29. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Часть первая. Москва: Статут, 2000.
30. Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002.
31. Шестакова Н. Д. Недействительность сделок. Санкт-Петербург: Юридический центр, 2001.

Teismų praktika:

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-113/2003.

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2004.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-641/2003.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2000.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-455/2005.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-813/2003.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1008/2001.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2002.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-760/2003.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-324/2005.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-905/2000.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2004.
44. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-61/2006.
45. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-208/2006.
46. Lietuvos apeliacinio teismo 2003 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A 288/2003.
47. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-163/2006.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-993/2002.

SANTRAUKA

Tema: Konsensualizmo principas sutarčių teisėje

Svarbiausios sąvokos: konsensualizmas, sutartys, formalizmas, susitarimas, sutarčių aiškinimas, sutarčių negaliojimas.

Konsensualizmas (lot. *consensus ad idem* - sutikimas dėl to paties dalyko, bendra nuomone) reiškia, kad sutarčių teisėje pagrindinė reikšmė teikiama šalių valiai. Dėl šios priežasties tik veiksnios šalys savo veiksmais gali sukurti tarpusavio teises ir pareigas. Konsensualizmo principas yra vienas svarbiausių principų sutarčių teisėje. Jis reikalauja aiškinant sutartis atsižvelgti į šalių ketinimus, jų valią, o ne tam tikras sutarties dalis. Aiškinant sutartis, esant lingvistinės sutarties teksto reikšmės ir šalių tikrųjų ketinimų skirtumui, pirmenybę teikti bendriesiems tikriesiems šalių ketinimams. Šiuo atveju paneigiamas formalizmas, kuris priešingas konsensualizmui, nes formalizmas prioritetą teikia ne šalių valiai, o tos valios išorinei išraiškos formai. Tačiau, reikia pažymėti, kad nors šiandien sutarčių teisėje formalizmo kur kas mažiau, kartais sutarčiai galioti nepakanka vien šalių susitarimo, o reikalaujama tam tikros jo išraiškos formos. Būtent konsensualizmo principo ypatumus sutarčių teisėje ir nagrinėjome šiame darbe.

Darbe aptariami tokie klausimai kaip konsensualizmo principo svarba aiškinant sutartis kontinentinės ir bendrosios teisės sistemose, konsensualizmo ir formalizmo santykis, nagrinėjami sandoriai sudaryti prieš asmens valią, t.y. nesant šalių susitarimo, ir jų ypatumai bei kiti su konsensualizmo principu susiję klausimai.

Rašant darbą remtasi tokių kaip Mikelėnas V., Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S., Sally Wheeler, Jo Shaw, Gordon D. Shaber, Claude D. Rohwer, P.S. Atiyah ir kitų darbais. Svarbią vietą baigiamojo darbo šaltinių tarpe sudaro Lietuvos Respublikos teismų praktika.

SUMMARY

Subject: Consensualism in Contract law

The main concepts: consensualism, contracts, formalism, consideration, interpretation of contracts, nullity of contracts.

Consensualism (Lat. Consensus ad idem – agreement to the same thing, common opinion) means that the will of contracting parties is regarded to be the most important in a contract in contract law. Due to this reason mutual rights and duties can be set only by the actions of capable contracting parties. The principle of consensualism is at the core of Contract law. It claims to regard the intentions and the will of the parties rather than certain parts of a contract, while interpreting the contract. In cases where during the interpretation of contracts differences between the real intentions of the parties and the meaning of linguistic text of the contracts occur, priority should be given to the general and genuine intentions of the contracting parties. In this case formalism is negated, while formalism, being contrary to consensualism, instead of giving the priority to the will of parties, gives it to the outward form of that will's expression. Despite formalism in contract law occurs more seldom nowadays, in some cases it is not enough for contracting parties just to come to an agreement in order to have a valid contract. Sometimes the certain form of its expression is needed too. This diploma work deals with peculiarities of the principle of consensualism in contract law.

The main aspects discussed in the paper are: the importance of the principle of consensualism interpreting the contracts within the Continental and Common law systems, relation between consensualism and formalism, contracts set against the will of the person, i.e. when consideration of contracting parties is absent, peculiarities of those contracts and other issues related to the principle of consensualism.

Sources of materials used for the diploma work were: practice of Lithuanian Republic courts, publications of Mikelėnas V., Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S., Sally Wheeler, Jo Shaw, Gordon D. Shaber, Claude D. Rohwer, P.S. Atiyah and other authors.